

Poštnina plačana v gotovini.

# ŽIVLJENJE IN SVET.



J. J. Rousseau.

**Tedenska revija**

Štev. 1.

Liubljana, dne 6. julija 1928.

Leto II.

Knjiga 4.

K. Przerva-Tetmajer

## Orlice

Iz poljščine preložil Al. B.

Bil je kmet iz Poronina, po imenu Kuba Kopinjski. Pravili so o njem, da mu nikdar ni treba dežja, razen pozimi. In res se ne ve, česa je imel več: ali polja, čez katero je lila voda, ali vode, ki je lila čez polje.

»Ob povodnji Kubi huda prede,« so govorili kmetje, »voda mu vodo zaliva.« Kadar je dež lil, pa so rekli: »Kubi gospodarstvo rase.« Kadar je šel na njivo s plugom, so se šalili: »Pazi, da s črtalom ne zadeneš ob zemljo, sicer plug pokvariš.« — »Kuba gre vodo orat, postarvi bo dosti.« Kadar je šel z grabljami, so zopet rekali: »Takega pa še ni bilo, da bi lososa z grabljami ujel.« Kuba gre z motiko: »Hej! Kuba gre jamo kopat, da se bodo lipanj lahko kje skrivali.« Ako je šel z lojterskim vozom, so klicali za njim: »Hej! Pazi, da ne bo skozi teklo! Rajši vzemi Brento!« In še drugače.

Imenovali so ga Kubo Vodaka.

Kubo so jezile in bolele te ljudske poroge. A ljudje so že taki. Takšni so kot psi. Ako se med debele mestne pse izgubi ovčarski pes, ali pa kak kmečki hrt, vsi planejo nanj. Nihče ga ne brani; kvečjemu, da ga kateri ne napada z drugimi vred. Pa še to ne iz milosrčnosti, ampak iz lenobe, ker je star. Tako je in tako je bilo vedno. To je Kubo bolelo in jezilo, povrhu ga je pa še beda stiskala. Posebno ko so mu bile hčere dorastle, tri hčere kakor topoli, Roža, Ulka in Vikta, ko ni bilo kaj dejati v usta in se ni dalo pošteno obleči. Mati te sramote in skrbi ni imela, ker je umrla ob zadnji, Vikti. Bog ve, ob čem so vzrastle. Ulka je bila dve leti stara, Roža tri. Ob kozjem mleku so doraščale, ali prav za prav ob vodi.

A rod je rod. Kopinjski so bili kmetje kakor bukve, taki so bili tudi Capkulovi, izmed katerih si je Kuba izbral ženo. Ženske široke kot vrata. Kadar je kaka Capkova hči stala na vratih, Bog ne da, da bi kdo hotel skozi. Glavo bi bil moral stisniti pod ramo, okrog bokov se nisi mogel stlačiti. Krila so med hojo na njih kar poskakovala. Mladci so govorili, da od veselja, starci, da od postavnosti. Capkulove so bile močne.

Pa tudi delavne, spretne in lepe. Kakor nalašč za zakon. A kdo bi jemal

revno deklec? Kvečjemu kak bedak, ali pa tisti, ki je sam berač, ki mu je drugje ne dajo. »Kjer se vzameta berača, tam se delo ne izplača,« pravijo.

Kopinjskega hčere so bile prave Capkulovne: močne, delavne, lepe. Samo da so imele za doto košček kamenite zemlje, gozda niti košček, polja poldrugi oral, pa kakšnega, žalibog, dosti vode, dve sranci, dve krili, po en predpasnik in po eno ruto za na glavo, vse tri pa edini kožuh po materi. Pozimi je samo ena mogla od doma. Kdo pa bi vzel tako?

Zato nikamor niso hodile, niti na svatbo, niti na veselico — niso imele v čem. »Pri Kubi Vodaku je vedno veselo,« so se ljudje šalili. »Dekletom ni treba nikamor iti. Raztresejo se dovolj kar doma, kadar je mrz, zraven jim pa godbo delajo želodci, ker je vedno prazno v njih.«

Sicer pa jih ni nihče vabil. Kdo rad vidi berača? Berač je berač.

Dekleta so se poleti hranila z gobami in jagodami, ki so jih brala v strminah. A pozimi in spomladi je huda predla. Po dva, tri dni ni bilo dejati kaj v usta, razen malo moke s kropom. Ko je nekoč Ulka pri Pavličevih ukradla kos ovsenega kruha, je bil zanje praznik.

Dekleta so rastle ob zraku in vodi kakor jelke v gozdu. Včasih po več mesecev niso videla človeka od blizu.

Čeprav je bila Roža že stara dvajset, Ulka devetnajst in Vikta sedemnajst let, vendar se ni pokazal fant pri njih. Dekleta so bila mršava, slabotna, slabo oblečena, slabe volje, čeprav lepa. Roža je imela črne lase in črne oči kakor iskre. Ulka in Vikta svetle lase in sive oči, a take kot ogenj. Kosti so imele vitke, a ni bilo mesa na njih. Od česa naj bi rastle? Nihče jih ni pozelel.

Zdelo se je, da tudi volje božje ne čutijo v sebi. O čem govore taka dekleta? O fantih. One pa, so govorile o gladu in mrazu, da bi ne umrle od lakote in ne zmrznile pozimi. V takih razmerah se ta volja božja ne oglašata tako.

Nazadnje je bil Kuba sit te bede in zasmehovanja ljudi — Kuba Vodak! Naj vrag vzame vse to trpljenje!

Nekega dne v jeseni, ko je bil že vsak s planine domov zgnal, kar je imel, pravi Kuba hčeram:

«Ali ste danes kaj jedle?»

«Borovnice,» odgovore hčere.

«Ali bi rade jedle?»

«Rade.»

Kuba je za hip umolknil.

«Ali bi vam bilo žal te kočice?» pravi,

«Zakaj?»

«Če bi se iz nje kam preselile?»

«Kam?»

«Kam po svetu.»

«Kam?»

«Za kruhom.»

«A kam?»

Kuba zopet malo pomolči.

«Dekleta!» pravi nato,

«Kaj?»

«Poberite iz skrinj, kjer je kaj. Tiste cunjice in platno. Cule napravite.»

«Ali kam pojdemo?»

«Pojdemo.»

Pobrale so, kjer je kaj bilo.

«Očel!» pravi Vikta. «Ali vzamete tudi to sliko rajneke matere?»

In sname sliko sv. Genovefe s stene nad posteljo.

«Vzemil!» veli Kuba,

«Jaz pa vzamem sekiro,» pravi Roža.

«Jaz pa kozol!» de Ulka,

«Kam pojdemo?»

«Kar pojdite!»

In so šli. Kuba je zaklenil kočico. Ozrl se je nanjo, vzdihnil, pljunil in zamahnil z roko.

«Pojdimo!»

Hčere so šle za njim.

Naravnost za breg, čez vodo na polje. Na Pardolovko, s Pardolovke v gozd, čez griče in z gričev v Tatre. Šli so čez Belo Vodo; skozi gozd k Zeleznemu Stawu\*, k Železnim Vratom. Bilo je zgodaj, lakota je bila huda, z doma niso imeli kaj vzeti, zato so spotoma samo borovnice brali.

«Oče, ne morem več dalje brez jedi,» pravi Vikta.

«Kaj pa naj ti dam?»

«Kam pa pojdemo, oče? Tja gor k skalam?» pravi Ulka.

«Hej!»

«Tam še borovnic ni,» pravi Roža.

«Ni jih nel!»

Umolknejo.

Koza se pase po travi.

Roža vstane s tal, pobere sekiro, gre k nji in buh! jo useka po glavi.

\*) Staw: gorsko jezerce v Tatrah. — Op. prel.

Koza padle, še zinila ni.

Roža ji je z ostrino prerezala vrat.

«Očel! Naredite ogenj!» pravi.

«Kozo si mi ubilal!» vzklikne Ulka.

«Saj bi ne prišla gor,» odgovori Roža in pokaže na turnje (strmo skalovje).

«Tožilo se mi bo po kozil!» pravi Vikta.

«Koza je bila moja,» veli Ulka.

«Tvoja kakor moj!» odvrne Roža.

«Toda jaz sem jo vzela z doma.»

«Vseh nas je bila.»

«A jaz sem jo peljala.»

«Jaz sem jo pa ubila.»

Obmolknile so.

«Ali jo boš jedla, ko oče napravijo ogenj?» pravi čez nekaj časa Roža in prične kozo iz kože devati.

Ulka je stisnila usta, Vikta pa je tiho jokala.

«Prav je storila Roža,» Vikta pa je tiho jokala.

«Prav je storila Roža,» pravi Kuba, ki je bil med tem zbiral suhljad za ogenj, «sicer bi jo bil sam ubil. Saj bi ne bila prišla gor in tudi jesti bi ne imela kaj.»

«Tja gor na tiste turnje pojdemo?»

«Da, tja gor.»

«Kaj pa je tam?»

«Ogrsko, Luptov.»

«In tam?»

«Bomo videli.»

«Ali pojdemo delat? Služit?»

«Ne, za to sem vas vzgajal, da pojedete med ljudi.»

Kozo so odrli, kar je bilo pečenega, pojedli, drugo pa so vzeli s sabo. Ta krat so dekleta prvokrat jedla meso.

«Ali ti je dišalo meso?» vpraša Roža Ulko.

Ulka je stisnila ustnice, Vikta pa je rekla:

«Ej, nič več nam ne bo meketalal! Snedla sem košček, res sem ga in bom še, ali žal mi je zanjo.»

«Hej dekle!» se oglasi Kuba Vodak. «Ko bi človeku bilo žal za vse, kar bi hotel imeti, bi plakal solza celo morje.»

Vzdihnil je, pljunil in korakal dalje.

Iz kamenitih plazov v rušje, iz rušja med skale, treba je bilo iti čez gorske stene nad prepadi pod Litvorovo Turnjo, kjer se je človeku zdelo, da se mu skala drobi pod nogami.

«Očel!» vzklikne Vikta, «Meni se zdi, da bom dol padla.»

«Ne! glej podsel!»

«Aj, kakšen prepad je pod nami!»

«Kako lepo je vse videtil!» se čudi Ulka.

«Držite se! Držite se!» opominja Kuba Vodak. «Če se katera prevrne, se zdrobi v prahl!»

«Tako se mi zdi, kot bi ne imela več nog,» veli Vikta. «Kakor bi letela z burjo.»

«Pod tabo je smrt! Ne glej podsela!»

«Hej, hej! Kako letil!» krikne Roža, ki je bila z nogo sprožila kamen.

«Kako žvižgal!»

«Razbil se jel!»

«Kako se vali za njim!»

«Kako bučil!»

«Kako vršil!»

«Hrr!»

«Vidiš, vidiš? Vodak!»

«Jezercel!»

«Kako lesketa!»

«Koliko je solnca na njem!»

«Očel! Očel! Vidite? Jezerol!»

«Vidim.»

«Kako daleč je tja dol?»

«Živ bi človek ne prišel dol.»

«Kako se sveti in črn!»

«Veter vleče odtod.»

«Od jezera ne, ampak od turnje.»

«Očel! Očel! Vidite? Kozel! Kozicel!»

«Kje?!»

«Tam! Tam! Kvišku poglejte! Tja le na tisti plaz. Tam na tistem zelenem travniku.»

«Vidim! Vidim!»

«A kje? Kje so?»

«Jiii! Tam! Hej!»

«Vidim! Tudi jaz vidim! Za Boga, kako drevé!»

«Glejte, glejte!»

«Kar prah se dela za njim!»

«Ena, dve tri, štiri!»

«Pet, osem, šest, enajst!»

«Najmanj petnajst!»

«Ali pa še več!»

«Trinajst gotovo!»

«Saj šmo jih več naštel!»

«Ena in dvajset!» je ugánil Kuba.

«Vidiš? Ena in dvajset!»

«V turnjak so izginile.»

«Toliko bi jih nikjer ne bilo!»

«Pa vendar, še več jih jel!» pravi Kuba Vodak.

S skalnih reber na plazove, v žleb, po sipinah, po kamenju so šli proti gorskemu sedlu.

«Že glave ne morem več sukati,» pravi Vikta.

«Tam-le sem že mislila, da padem dol,» veli Ulka.

«Perutnice bi moral človek imeti!» pravi Roža.

«Na smreko zlesti ni nič proti temu!»

«Ali pa na jelkol!»

«Sto smrek bi bilo treba postaviti drugo na drugo!»

«Tisoč!»

«Ali pa sto tisoč!»

Prišli so na sedlo.

«Očel! Za božjo voljo! Kaj pa je tam?»

«Luptovl!»

«Kaj pa je tisto belo?»

«Mesta, vasi.»

«Kakšna polja!»

«Kako je tam jasno!»

«Pri nas nikdar solnce ne sveti tako jasno.»

«Kakšna ravnina!»

«Na levi Spiž, na desni Orava.»

«Kakšni gozdi!»

«Pa tam-le! Gore!»

«Dolnje Tatre.»

«Višje nego naše?»

«Nižje.»

«Kakšen svet je to!»

«Človek bi skoro ne verjel, da more biti tak.»

«Hej! Pa je vendar velik!»

«Ta širina in ta daljava!»

«Hej, za Boga, in kako je lep!»

«In veseli!»

«Veseljé ga je gledati!»

«Tja pojdemo? Tja dol?»

«Bomo videli.»

«Haho! Heu!»

«Glas se kar izgublja.»

«Strašno pusto je naokrog!»

«Kakšne turnje so nad nami!»

«Kakor cerkvel!»

«Ali je mogoče tu čez?»

«Ne! Takih sedel je več na Poljskem Grebenu.»

Zopet so pojedli nekaj kozjega mesa.

Kuba Vodak je vedel o Batižovjecki Dolini in o koči v njej, kajti v mladih letih je tam čez eno leto ovce pasel liptovskemu gospodarju. Dolgo je že od takrat. Zavili so okrog Železnih Vrat za Batižovjecki Ščit, ko so prišli nad Končisto do malega jezera, ki tam reži, so prekobalili hrbet; po pobočju so se spustili dol. Solnce je bilo že nad zahodom. Cela liptovska dolina je bila zalita s svetlobo, kakor bi solnce trosilo pozlačene vijolice. Pa koliko!

Kuba je našel kočo.

«Tam bomo prenočili, oče?»

«Tam.»

«Jutri pojdemo pa naprej?»

«Bomo videli.»

Eno noč in en dan je Kuba s svojimi hčerami počival. Kozje meso je šlo

že h koncu. Po drugi noči na vse zgo-  
daj je nastal hrup v vasi Batižovcih.  
Iz črede, ki se je pasla pod Tatrami,  
je izginil vol. Hrup se je širil po oko-  
lici. Tu je nekdo potujočega kupca na-  
padel v gozdu, ga ubil in oropal, tu je  
bilo v mestecu ali v vasi pokradeno,  
kar se je dalo, tam so iz črede izginili  
le krave, izgubil se je vol ali ovca.

«Kdo je to? Kaj je to?»

«Razbojniki iz Poljske so vdrli v  
vas, oropali krómo ali hišo, ali ukradli  
junca in izginili, odkoder so prišli. A  
to zlo sedi tu nekje, a kje?»

Zima je bila že nastopila, a groze še  
ni bilo konec. Rop, umor — kakor bi  
jih turnje bruhale iz sebe in jih zopet  
goltale. Vsa okolica je trepetala —  
Batižovci, Gerlahovci, Mjengušovci,  
Poprad, Slavkov, Čorbal

Medtem so se bile hčere Kube Vo-  
daka zredile; oblekle so se v nove ko-  
šulje in krila, v kočii pa je bilo skrivno  
lišče, v katerem je bila medenina, sre-  
bro, zlato in korale.

«Zdaj bi si že lahko kupili kako go-  
spodarstvo,» je rekel Kuba, kosmat,  
črn, smolnat ležeč pri ognju med svo-  
jimi tremi hčerami. Imeli so sekire, no-  
že in tudi ukradene samokrese.

«Pa sem ga lopnila!» je pripovedo-  
vala Roža. «Kar po tleh se je zvalil!»

«Tudi jaz sem ga.»

«Jaz tudil!» se je postavila Vikta.

«Tistega tam pa nisi hotela udariti,  
ko smo ti vendar naročili, saj veš, ti-  
stega, ki je bil še živ.»

«Vsega se je treba naučiti,» je ome-  
nil Kuba Vodak.

Ljudje so včasih videli na cestah sta-  
rega, sivega kmeta in razcapana, bosa  
dekleta.

«Odkod ste?»

«S Poljskega.»

«Kam pa greste?»

«Beda nas žene.»

«Dela iščete?»

«Dela, da.»

Marsikdo se jih je usmilil, jim kaj  
dal in si ničesar ni mislil pri tem. Se-  
kire so bile kratke, pod plašči skrite,  
pištrole so nosili za srajco. Tako so po-  
izvedovali, kje bi se dalo kaj ukrasti,  
kje je kak kupec, krčmar ali živina.  
Ako se ni dalo ukrasti brez ropa — so  
ropali. Vlamjali so nenadoma ponoči,  
nihče ni vedel odkod. Napadali so v  
gozdu kakor strahovi. Samo groza je  
ostajala za njimi.

Kuba je ponoči polegal pri ognju,  
zavit v plahte in kožuh, ter premišlje-

val. Hčere so trdo spale, on, že star,  
pa je spal le malo. Zato je mislil na  
prihodnost. A to je trajalo samo nekaj  
časa. Zima bo kmalu tu, včasih je že  
sneg naletaval, v kočii v gorah bi nihče  
ne vzdržal. Potem bi ljudje vendarle  
iztaknili, kdó ropa. Star siv dedec, tri  
ženske — dobro — nazadnje tudi to  
vzbudi sumnjo. Ropi se ponavljajo,  
uboji so bili že trije. Naropanega bla-  
ga je tudi že malo. Treba se bo vrniti  
za Tatve v kočii. Tam prebijejo zimo,  
spomladi pojdejo kakor za delom, ku-  
pijo si kje košček sveta in se ne vrnejo  
več. Preselijo se za Novi Trg, za Obi-  
dovo. Dekleta se pomože; debela so,  
rdeča, popravila so se, da jih je bilo  
veselje videti.

Kuba Vodak bo Kuba Poljski. Se bo  
že izpremenilo tako ali tako.

In dekleta so imela trdne živce. Na-  
učile so se plezati po turnjah kakor  
koze, po gozdih kakor volkulje. Veter  
jim je bil razbičal lica, kri jim je kipela  
pod ogorelo kožo, vse je gorelo iz njih.  
Prva tatvina se jim je dobro obnesla.  
Oče je v rušju ujel vola in ukazal, naj  
mu gobec zavežejo s cunjjo; odvedli so  
ga v goščavo in buhl med rogove en-  
krat, dvakrat, trikrat. Roža ga je ubila.  
Zopet je bilo za nekaj dni kaj jesti,  
dokler se meso ni pričelo priditi. Po-  
tem se je posrečil napad na cesti. Pri-  
šel je star kmet s tremi hčerami. Ku-  
pec se ni bal, čeprav je bilo v gozdu.  
Sicer pa je bilo podnevu.

«Hvaljen bodi Jezus Kristus!» veli  
starec, se odkrije in gre mimo.

Kupec je bil brzkone Nемеc, odgo-  
voril ni nič, samo z glavo je pokimal.  
Ta hip pa se je starec obrnil in ga z  
gorjačo udaril po glavi. Kupec je pa-  
del. Starec ga je z enim ali dvema  
udarcema pobil in mu zasadil nož.  
Zdaj ga je tudi Roža udarila s krepel-  
cem. Drugega, krčmarja, pa je že sama  
zaklala v spanju. Rekla je Vikti, naj ga  
ubije, a ga ni hotela. Tretji pot, ko so  
zopet napadli potujočega kupca, pa ga  
je tudi ona s kolom udarila po glavi.

Rožo je prevzela roparska, zraven pa  
še morilska strast. Ako nekaj dni niso  
šli nikamor, kar strpeti ni več mogla.

«Hišo moram kje zažgati,» je govo-  
rila, ko se je s turnje ozirala po me-  
stih in vasih okrog Spiža in Liptova.

Ne več stari oče, ampak ona je vo-  
dila pohode. Korakala je na čelu s se-  
kiro pod plaščem in samokresi v ne-  
driju. Orožje je bila izvohala. Pokrad-  
la je v trgovini v Popradu, kjer so pro-

dajali tudi orožje. Sama je ponoči vložila, potem ko je bila s toporiščem odmaknila mrežo, da je mogla zlesti noter. Ko bi jo bil kdo slišal ali opazil, bi bilo po njej. Oče in sestra sta stala za oglom nasprotne hiše, pripravljena za obrambo ali pa za beg. Ko bi bila brambe nemogoča, bilo bi boljše pogrešati eno glavo, naj že bo hčerina ali sestrina, nego izgubiti svojo. Takrat jim je srce trepetalo v prsih. To je bila najdrznejša, najsmelejša tatvina.

«Ali se nisi bala, da te zasačijo?» jo je vprašala Vikta.

«Še na misel mi ni prišlo. Ko bi se bila bala, bi ne bila lezla noter.»

Ulka je po večini kradla. Ona je vedno prinesla največ blaga, posebno denarja. Nič ni ušlo njenemu pogledu, ničesar ni izpustila. «Ulka ima v prstih oči,» sta se ji smejala sestri, kajti ona je vselej našla vse, česar je bilo treba, pa naj je bila še taka tema v trgovini ali v sobi.

V koči je bila gospodinja, kuhala je, oskrbovala plen v skrivališču, da bi ne

postal vlažen, sama je prala, kurila. Ko je svoje opravila, je legla in spala.

Vikta, najmlajša, je hodila z drugimi, ker se je bala sama ostati v gorah, za kaj prida pa ni bila. V gore je samo nosila to, kar so ji veleli nesti oče ali sestri, sama pa ni znala bogve kaj ukrasti. Kadar je stari Kopinjski ležal pri ognju ter iz pipe kadeč snoval načrte za prihodnost, kadar je Roža na gladkem kamenu brusila nože ali sušila smodnik in je Ulka prala srajce ali denar štela — tega se nikdar ni naveličala — skladajoč ga zaradi lažjega štetja na kupčke, takrat je Vikta opazovala koze, svizce, gledala tresorepke, ki so skakale po kamenju okrog jezera, cvrčec in piskajoč, ali pa ptiča, ki se je včasih pokazal na turnji. Rada bi bila pela, a oče ji je prepovedal peti preveč na glas, da bi kdo ne slišal petja, čeprav je bila naokrog grozna samotna. Zato je le potihem krožila, kar ji je prišlo na misel in je potihem vriškala: «Holal heul!» Silno rada bi bila imela ovce in jih pasla po bregovih. Izmed sester je bila najlepša, toda šibkejša in slabejša. (Konec prihodnjic)

Davorin Trstenjak \*)

## Lastavica

Lastavica je naša prijateljica. Vsi jo imajo radi, vsak jo varuje in štiti. Ona je glasnik pomladi, nje vrnitve smo vsi veseli in vsi jo radostno pozdravljamo. Naša hiša in naše srce sta ji vsikdar odprta. Tudi ljudska legenda govori lepo o nji. Ko napoči prekrasna vigrad, ko se črešnja razcvete in mušice zaplešejo v toplem zraku, vzklika deca veselo: Glej, lastavica! Glej, lastavica! Draga in ljubka je ta ptičica, da bi jo človek kar v nedrih nosil.

Lastavica je nežna in dražestna, zelo urna in brza. Leta tako krasno in lahko, da ne more skoraj nobena ptica tekmovati z njo, in nobena, kar jih živi na kopnem, ne leta toliko kot ona. Leta skoro nenehoma in let ji je krasna igra. Zdi se, kakor da so je same peruti, tako je prilagojena in razvita za letanje. Taka je postala, ker je ta

ko moralo biti. Hrani se z mušicami in z drobnimi letečimi žuželkami. Če se je hotela nasiti, je morala veliko letati. Žuželke dobro letajo, in da bi utekle zalezovalcem, umejo spretno izpreminjati smer. Lastavica se je cela



prilagodila temu delu. Vedno leta in dela s perutmi, zato so ji tako gibčne, močne in lahke. Lete se hrani in napaja, lete se koplje, pa tudi svoje mladice, ko so že godni, krmi lete. Brez vsakega truda, skrbi in zadrege leta in se vije po zraku kakor blisk; tudi ozke prehode preleti večje in naglo, ne da

\*) Prinašamo iz «Prirode» članek pokojnega hrvatskega prirodopisca in pedagoga Davorina Trstenjaka, Slovenca po rodu (iz Huma pri Ormožu), da oživimo med nami njegov svetel spomin.

bi se jih dotaknila. Zdaj igraje poletava in šviga kakor odpeta pušica; ko pa opazi z bistrim očesom mušico, se vrže na drugo stran kakor blisk in sam ne veš kdaj in kako je izginila mušica. Zdaj se spusti k tlom in leta tako nizko, da bi se skoro dotikala zemlje, a glej — na mah se dvigne in že je visoko v zraku. Potem se po bliskovo vrže na desno, pa na levo, pa tja in sem in zaokroži tako, da jo je veselje pogledati; zdaj ti izgine izpred oči, zdaj se vrne z nasprotni strani, venomer veselo cvrčeč. V vsem tem se je izurila v zraku, ko je lovila leteče žuželke. Rep ima vilast in ni ga bolj šega krmila za naglo obračanje smeri. Tudi pri roparskih ribah, ki morajo hitro izpreminjati smer, je repna plavuta tako prilagojena. Rep je krmilo, naj bo potem že ptica ali sesavec. Tudi vidra, ki lovi urne ribe in naglo izpreminja pravec, mora imeti dolg in močan rep.

Nožice ima majhne, ker redkokdaj sedi in še to le malo časa; to pa ji je samo v korist, ker je ne motijo pri letanju. Ko jih privije k telescu, se vidi, kakor da bi bila breznoga. Silno naglo preseka zrak, zato se ji perje tesno prilega k telesu; tudi zbog tega lažje in hitreje leta. Kljun ima majčken, t enak, koničast. Glavica je ploščata, da lahko naglo preseka zrak; tudi vidra ima tak gobec, ker mora naglo prodirati skozi vodo.

Usta ima raztegljiva in široka, da bi šla vanje glava druge lastavice. Če hoče v neglem poletu ujeti muho, mora široko ziniti; in kdor usta veliko odpira, ima široke. Vsak ve, da metulja lažje vloviš s čepico nego s šako.

Ko pritisne huda žeja, lastavica še šviga okoli svojega stana, naposled pa se spusti na kakšno mirno mesto, da malce poseđi in si izpočije. Najraje sede na suho drevesno vejo.

Lastavica je morala tedaj mnogo letati po zraku in loviti žuželke, preden se je tako prilagodila in zrasla za svoje življenje, da boljša ne more biti. Ker je mnogo letala, je postala umetnica na perutih. Letanje ji je prijetna igra, zato poletava po zraku tudi tedaj, ko ji prav za prav ni sile, — ko je sita. Mnogo je delala skozi nešteta pokolenja, — naposled je vendar le postala tako večča, da si z lahkoto in nagloma pridobi vse, česar ji je treba za življenje; ker pa ima več moči in časa, kot je treba za vsakdanji kruh,

leta zaradi igre, zabave in užitka. V takih trenutkih je umetnica, kakor je umetnik človek, ki preveč svoje moči uporablja na polju umetnosti. Kdor je mnogo delal, hoče imeti pri delu tudi užitek — in prav v tem je plemenita slast in morala vsakega delalca!

Petje je lastavici prijateljsko in prijeto pomenkovanje in ljubko čebljanje z njenimi družicami, ni pa ji prava pesem. Ko samica gnezdi, cvrči samec okoli gnezda tako nežno, da ga z užtkom poslušáš. Se ni zarumenela zarja in že lastavica ostavlja svoje prenočišče in poje še v temačnem zraku. Tako poje in cvrči ves božji dan do pozne noči. Prva naznanja domači perutnini, da se bliža sovražnik: devilik! devilik! — Zdaj pravi: vid, vide, vid! in zdaj zopet: vivist, vivist!

Oh, kako je vesela in srečna, kadar si dela gnezdo! Srečen par marljivo prinaša gradivo; ob potokih in na cesti nabira blato in ga kopiči na svojem stavbišču. Lastavica se drži z nožicami, podpira z repom, s kljunčkom pa polaga trohico kraj trohice ter vsako oslini, da se bolj prime in utrdi. Vmes med blato pa spleta še slamo, dlako in kakšno peresce, da bi bilo gnezdece čvrstjše. Ko je hišica dovršena, jo prostre z dlako, perjem in še s kakšnimi mehkiimi rečmi — glej, zdaj je pripravljena tudi zibelka za mladi rod.

Lastavica gradi gnezdo samo zjutraj, bržčas zato, da se ji bolj posuši, ali pa nemara zbog tega, ker ji zmanjkuje sline. Tudi če je najugodnejše vreme, ne konča preje kot stoprav čez osem dni. In ko je končala svoje drago delo, se vsa srečna dvigne visoko v zrak in preleti pevaje vso vas, kakor da bi hotela sporočiti vsej vasi, vsem družicam, nebu in zemlji svojo preveliko srečo. V takih trenutkih je lastavica pesnik, prav kakor človek, ko svoji rodbini zvišje je toplo gnezdo.

Stare lastavice osnažijo svoja gnezda, jih popravijo in znova posteljejo. Če se je v njih naselil vrabec, ga hudo preganjajo, in ker se vsiljenec po navadi ne umakne, kaj naj store drugega kot da se lotijo dela in zgrade novo gnezdo?! Zgodilo se je že, da so lastavice sezidale vrabca v gnezdo, ki ga je ta nepridiprav zasedel in osvojil.

Mati znese prvo jajce in molči. Plaho poletava okoli gnezda in ne gre daleč proč; vso jo preveva sladka skrb za rod. Znese do 6 jajc. Potem sedi po-

trepežljivo in soprog ji prinaša hrano. Le redkokdaj zleti tudi ona, da si malce razmahne peruti.

Čez 12 dni se mladiči izležejo. Iz gnezda gledajo gole glavice. Hranita jih oče in mati in sta vesela svoje dece. Čez tri tedne dobe perje in ostavijo gnezdo. Zvečer se vrnejo z roditeljema v gnezdo. In ko so se vsemu mlademu rodu dobro utrdile peruti, se mlado in staro združi v jato in letajo nemirno, ko da bi se hoteli posloviti od nas, od svoje hiše, od vaške cerkve, od hriba in dola. In nekega večera brž po solnčnem zahodu se dvigne neštivilna jata v zrak in leti preko mnogih planin, polj in dežel, čez morje v žarko Afriko. Vsi jim želimo srečno pot in vrnitev!

Lastavica ne dela škode, marveč polovi čudo vsakovrstnih škodljivih muh,

mušic, žuželk, metuljev in pajkov. Gnezdi vedno v isti hiši. Neki prirodopisec je ovil lastavici, ki je gnezdila v njegovi hiši, okoli nog svileni nit; osemnajst let se je vračala v isto gnezdo. — V šolski drvarnici in v hlevu v Vrginmostu sta pred osmimi leti gnezdila dva para lastavic, l. 1917. pa že tri deset parov.

Tudi lastavica je vzor materinske ljubezni, kar vidimo zlasti ob požaru. Gori hiša in lastavica poletava okoli gnezda. Otožno kliče in cvrči. Plamen ji posmodi peruti, dim jo davi, že obnemore in pade v ogenj ter izgori s svojim zarodom vred.

Krasno resnico je povedal Turgenjev: »Ljubezen je silnejša od smrti in silnejša od strahu pred smrtjo. Samo ž njo, samo z ljubeznijo se življenje vzdržuje in dviga.«

B. B.

## V Brnu, središču Moravske

O Brnu smo brali svoje dni kot šolarji v Lavtizarjevi knjigi »Pri severnih Slovanih«. Od vsega mi je ostal v spominu samo Špilberk, kjer so zapirali hudodelce. Nič več.

Prispeli smo tja iz Prage ponoči in smo bili drugo jutro navsezgodaj pokonci. Dan je bil lep, solnčen. Veljalo si je ogledati mesto.

R. Muther je nekje zapisal, da so mesta kakor ženske: vsak jih sodi in išče po svojem okusu. Če bi jaz iskal mesta na Češkem, bi se zaljubil v Prago in Bratislavo. Ali nikar da bi devali Brno v nič. To je močno, dejal bi: moško mesto. Mesto, ki ima bodočnost. Tekmovalo je z lepim, starinskim Olomoucom in ga je daleč prehitelo; zdaj je Brno glavno mesto Moravske in bo to ostalo, zakaj po številu prebivalcev je drugo v vsej republiki. Šteje 221.758 duš, med njimi 155.931 Čehov in 55.816 Nemcev.

Brno ima dokaj lepo lego; zelo ga povzdiguje Špilberk, na drugi strani pa Petrov z veliko dvostolpno cerkvijo. Na tem nekoliko vzvišenem in hribovitem prostoru se razprostira jezero hiš — po večini visokih, modernih, vmes pa tudi starinskih. Mestu ne dajejo poglavitnega obeležja zvoniki kakor Pragi, marveč tovarniški dimniki, zakaj Brno so že v avstro-ogrski monarhiji

imenovali »avstrijski Manchester«. Tu je središče češkoslovaške in prav za prav vse srednjeevropske tekstilne industrije. Po nekaterih ulicah skoraj ne vidiš drugega ko tovarniška vrata in velika skladišča. Vsa obsežna okolica, sestavljena iz majhnih delavskih trgov in občin, živi od tekstilnih tovarn in ko pogledaš mesto s Špilberka, se čudiš, koliko dimnikov puha v nebo svoj sivkast in črn dim, ki se počasi izgublja nekje nad moravskim Krasom.

Pot na Špilberk je prijetna in zlozna; pogled tu in tam malce spomni na Ljubljano in ljubljanski grad, če je na pol v megli. Špilberk je stara trdnjava, ki ima pisano zgodovino; prvotno je bil grad, v katerem so se menjavali razni vladarji in knezi, potem je postal tudi trdnjava, ki so jo oblegali Madžari, Avstrijci, Švedi, Prusi, Francozi, dokler ni postal po napoleonskih vojnah ječa, pravo strašilo po vsej Avstriji. Sem so zapirali zlasti italijanske karbonarje; znani pesnik Silvio Pellico je napisal spomine na svoje bivanje v Špilberku. Posiljal je to ime svetovno znano; vsak, kdor pride v Brno, posej tudi nekdane kazemate, dočim so Italijani postavili svojim mučencem krasen spomenik.

Kdor je šel kedaj po beneškem »Ponte-dej sospiri« v kazemate doždev, ne



bo opazil tukaj nič posebnega; vsesako so imeli beneški gospodje prav tako malo umevanja za človeško trpljenje kakor hlapci habsburške »pravice«. Hodili smo po teh temačnih, vlažnih celicah, ki so skrivale mimo velikih razbojnikov tudi velike idealiste. Mogotci niso preveč razlikovali tolovajskih zločinov in revolucijske požrtvovalnosti; vsi so uživali isto temo zoprnih špil-



BRNO: Mestna hiša

berških prostorov, vse je uspavalo rožljanje enakih okov in vsem so rezali isti kruh. Bili smo v celci, kjer si je menda dve leti hladil prevročo kri hrvatski baron Trenk; tu je tičal še za trdnjaviških časov. V celci Silvija Pellica smo se spomnili Italije drugih, idealnejših časov. Samo ob sebi se ume, da so nam pokazali tudi tako prijetne kulturne spomine, kakor je n. pr. natezalnica s kolesom, stroj za lomljenje kosti, priprava za krvavo bičanje in še kaj te bire in baže; človek si to ogleda mimo-

grede, kakor da se ga zadeva nič ne tiče.

In vendar...

Nu, oddahnili smo se, ko smo prišli iz teh slavnih prostorov pravice, ki se je delila in krojila v imenu cesarja po volji božji. Varuj nas Bog take božje volje in njene čudne pameti sedaj in na vekomaj. Amen.

Zunaj je sijalo gorško solnce, drevesa okoli trdnjave so se upogibala v vetru in prazna okna že z razpadom znamenovanega dela so zrla v lepi dan kakor oči nagačenih zverin v muzeju. Krog in krog pa se je razprostiralo mesto življenja, dela in napredka, mesto tovarn, trgovskih hiš in velikih razpošiljalnic. Brno, srednjeevropski »Manchester«, nas je zvalo na svoje živahne ulice, kjer se še — kakor pri nas v Zagrebu — srečujeta velikomestna eleganca in tiha idila starinskih narodnih noš — lepih, živopisanih, tam od nekod z moravskih vasi, od slovaške strani, kjer se slovanski živeli — tu tako žilav, premočrten in praktičen — mehča v slovansko čuvstvenost in sanjavnost.

Brno ni samo moderno industrijsko-trgovsko mesto, ampak ima tudi znamenit muzej, stare cerkve in samostane, lepe palače izza dni, ko je bilo bolj patrijarhalno — mesto drobnih tkalcev in skromnih trgovcev. V avgustinjanskem samostanu je deloval učeni pater Mendl, ki se mu zahvaljuje kulturno človeštvo za teorijo o izpremenljivosti in variacijah dednih znakov, nazvani mendelizem. V kapucinskem samostanu je sloveča grobnica, v kateri leže mrličji posušeni, kakor pri nas na Slovenskem samo grof Hadik v Dolnji Lendavi. V takem stanju in taki poziciji kliče tudi glavar pandurjev baron Trenk svoj Memento mori! (Spominjaj se smrti). Potem so znamenite stavbe: Češko gledališče, stara Mestna hiša, deželni muzej, deželna hiša i. t. d. — same palače, kj niso tako vsakdanje kakor stotine drugih v vsakem mestu po vsej Evropi.

Brno raste in napreduje.

Vozili smo se z dvema višjima mestnima uradnikoma z avtom po brnskih ulicah. Pokazali so nam nove šole, ki jih je zgradila kolonija. Krasne šole. Take, kot je brnska Masarykova šola, še nisem videl. Moderna stavba v ploskovitem slogu. Načelo: mnogo solnca in zraka. Zato je pri taki stavbi zelo važno gradivo — steklo. Ena šolska stena je v vsakem razredu po arhitek-

steklena. Pa higijena! Pa smotrena iz-raba prostorov! Kopališča, telovadnice. V neki šoli smo videli na dvorišču iz kamna narejen zemljevid republike.

— Tako se otroci igrajo med Prago in Bratislavo.

In zapomnijo si lik svoje domovine. Vedo, kje je njihova država. Za ljubezen do nje je treba še veliko drugega — ali okvir, pojem je dan tudi na ta izvirni način.

Videli smo cele šolske četrti, zgrajene po osvobojenju. Univerza, tehnika, ži-vinozdravniška šola. Srednje šole, šte-vilne meščanske in strokovne šole. Nemške in češke.

Mimogrede zanimiva malenkost:

Na stopnicah meščanske šole slika žene z razgaljenimi prsi.

— Prihajam iz kranjske dežele, gos-pod — sem rekel šolskemu nadzorniku — kako pa taka - le slika v šoli?

— Nu, zakaj pa ne?

Zares, zakaj pa ne?!

Spomni sem se Prešernove Muze.

Dalje po mestu. Ozračje je zadimlje-no, Manchester je zakajen.

Krenili smo v mestno vrtnarijo. Ob-sežen prostor, kjer goje drevesa za mestne nasade. Vsako leto se zasadi par sto dreves. Mestna občina izpreminja Brno v »vrtno mesto«. Ne samo zaradi oči in estetike, ampak predvsem zaradi zdravja. Saj vemo kaj delajo rastline za ljudi: vdihavajo ogljenčevo kislino in jo izpreminjajo v kisik.

Drevje čisti zrak češkega Man-chestra.

Pomudili smo se pri pravkar otvorje-nem mestnem kopališču na prostem. Či-sto poseben sistem. Bazen s kristalno čisto vodo za plavalce in neplavalce. Voda se čisti na poseben kemičen na-čin. Kopališče je urejeno svojevrstno, moderno, prijetno. Na streh solne kopeli. Za 1 Kč bo lahko človek ves dan v kopališču.

— In taka kopališča bomo zgradili še na treh krajih v mestu, — nam je pra-vil ravnatelj.

Povsod, kamor kreneš, vidiš očitne znake civilizacijskega napredka.

To je dežela, kjer se bo dalo živeti po evropsko, ali če hočete: po ameriško.

V vsem dejanju in nehanju je rahel odsev amerikanizacije. A prilagojene, zdrave, žlovekoljubne.

— Kaj pa Nemci?

Zanimiva dejstva: Napisl so pogosto dvojezični, ponekod samo nemški:

»Deutsches Haus« se še blesti v gotici skozi vejevje, »Turnverein« deluje, nemški lepaki vabijo. Drugi županov namestnik ne ume nitj za silo češki.

— To pa pri nas ne bi bilo mogoče! — je vzkliknil prijatelj s severne meje.

— Tretjina v mestu je nemška. In Nemci so bogati. Vse tekstilne tovarne so njihove. Kapital je nemški, delo češko.

Na razstavi smo videli družnost češke in nemške kulture. V vladi sedita dva nemška ministra. Problem Češko-slovaške je v tem, da najde možnost mirnega sožitja Čehoslovakov in Nemcev v češkoslovaški republiki.

Ta problem se rešuje. Stara teza o nacionalni češki državi mora v ozadje. Prodira nova teza, ki utegne biti zgo-dovinska: Češka Švica.

Oba nacionalizma — češki in nemški — sta v nekaki krizi. Skrajnosti se lo-mijo, krhajo. Življenje ubira srednjo pot.

Ali vodi ta pot v sigurno bodočnost?

To bomo videli. Za sedaj je cela reč na prelomu.

Nemški napisj še ne pomenijo, da bi bila češko - slovaška državna misel ogrožena. Ogrožena bi bila, če bi mili-joni Nemcev trdovratno vztrajali na nacionalistični desnici. Ali sto tisoči se že pomikajo v sredino. Drugi se pri-pravljajo. To je proces. In statistično — Čehj rastejo. Zakaj v češki državi se že najdejo sredstva, da se omeji razvoj renegatstva, ta najdelikatnejši problem narodnostno mešanih krajev.

V osnovnih solah raste vendarle bolj-ši, dovtetnejši nemški rod z malo zmernejšo duševnostjo. Stari so še srboriti. V Brnu sem videl lepak koncerta nemške glasbene akademije. Sami nemški in neslovanski skladatelji — niti eden ni bil češki. V desetem letu republike, v Brnu...

Ali to je treba preboleti.

In Čehi kažejo, da imajo dovolj po-trežljivosti, politične modrosji in — poguma...

S tem utisom sem zapustil »češki Manchester«.

\*\*\*\*\*  
Najvišja toplota, ki se da doseči umetno v električni peči, iznaša 3700 stopinj. V nji se topi tudi diamant in kipi kakor voda.

Odrasli človek vdihava v 24 urah približno 9 kubičnih metrov zraka, ki tehtajo 11, 6 kg.

Povprečna, znanstveno dognana višina človeka brez razlike ras je 160 cm.

# Br. Rodbinsko življenje poslednjega ruskega carja

## Pred desetletnico umora carske rodbine

Car Nikolaj II. je nesporno ena najbolj tragičnih pojav najnovejše zgodovine. Ironija usode je postavila na čelo druge največje svetovne države človeka, ki bi bil komaj kos mirnemu življenju malomeščana. Doba vlade Nikolaja II. je nepretrgana vrsta narodnih nesreč, izgubljenih vojn, umstvolucij, političnih pogršk in nesmiselnega tirstva nad ruskim narodom.

Velika revolucija je odprla vse arhive in osvobodila molčečnosti vse osebe, ki so bile v kakršnikoli stikih s carjem in z njegovim dvorom. Odkrila je moralno močvirje in umstveno temo, ki sta obdajala slabiča - vladarja, da je moral tako rekoč sam pripravljati svoj grozen konec.

Že kot prestolonaslednika ga je vse zapostavljalo, ker ga lastni oče ni maral. Kogar car ni ljubil, ga je sovražil ves dvor; tako se je že v dečku razvilo nezaupanje do vsakogar, ki se je izpremenilo v zakrknjeno trmo, ko je občutil mogočno silo carske oblasti.

Aleksander III. je mladega prestolonaslednika na smrtni postelji zaprsegel, da se odpove prestolu, brž ko bo dosegel polnoletnost njegov brat Mihail Aleksandrovič. »Sam veš, da ti ne moreš rešiti Rusije, ohrani jo vsaj do polnoletnosti Mišajla.«

Še tisto noč, ko je car tako nenadoma umrl, se je začel boj med pristaši Nikolaja in Mišajla. Ko je vsa carska rodbina prisegala Nikolaju, je njegova lastna mati carica Marja Fjodorovna s solzami v očeh rotila zbrane Romanoviče: »Pojmite vendar, da bo pod njegovo vladjo Rusija propadla; moj sin je, najbližji mi je, bolje ga poznam ko vi.«

Romanovičem pa je bil slabič na prestolu ljubši in vsi so takoj prisegli vernost novemu carju, le mati se ni dala omehčati, dasi so ji grozili, da jo proglase za veleizdajalko. V tej noči je prvič zmagala stranka nove carice proti carici-materi.

V kasnejšem življenju je car Nikolaj zvrčal vse nesreče na dejstvo, da ni izpolnil prisege, dane očetu na smrtni

postelji. S težko vestjo, ki jo je še bolj obremenjevala smrt brata Georgija, je car bolj in bolj klonil k misticizmu. V tem ga je potrjevala carica Aleksandra Fjodorovna, ki se je kot rojena luteranka in pravoslavna »izpreobrnjenka« oklenila nove vere s fanatizmom, ki je mejil na versko blaznost.

Znane so njene zveze s francoskim šarlatanom Philippeom, z menihom Iliodorjem in s starcem Rasputinom, ki je postal naposled usoda dinastije Romanovih.

Caričina bolestna bojazen za prestolonaslednika izvira iz časov prve revolucije l. 1905. Carica je tedaj še došla Alekseja in jo je silno prestrašila vest, da so se delavci in kmetje uprli in da gredo nad Zimski dvorec, da pobijejo carsko obitelj. V tem strahu je carica popolnoma zblaznela; še par tednov potem ni nikogar poznala in si je domišljala, da je na begu pred morilci, ki ji hočejo ubiti sina. Zdravje se je carici sicer zboljšalo, ostale pa so posledice za vse življenje: blazna bojazen za sina in verska razdraženost.

Car sam je bil kot človek zelo prijeten in je imel med znanci pridevek »charmeur« (očarovalec), tako velika je bila njegova osebna ljubeznivost in prikupnost. Tudi kot oče je bil zelo pozoren in je velik del svojega dnevnega časa posvečal svojim otrokom. Črna točka njegovega življenja je bila zavest, da je kriv smrti svojega brata Jurija. V Petrogradu sta živeli dve poljski plešalki, krasotici, sestri Kšesinski, od katerih ena je bila pod carjevo zaščito. Pri nekem izletu na jahti je car opazil, da njegova ljubimka posveča preveč pažnje Juriju, ki je bil visok, lep in krepak mladenič. Čigar krasoto je še povečavala sijajna uniforma pomorskega oficirja. V navalu ljubosumja je med bratoma došlo do dejanskega spopada. Ob tej priliki je Jurij padel skozi odprta vrata v globino jahte ter si pri padcu poškodoval prsni koš. Na posledicah te poškodbe je kmalu umrl.

Dasi je bila carica po rodu Nemka, princesa Hessenska, vendar je trditav.

Ča je na dvoru Nikolaja vel nemški duh, popolnoma neresnična. Nasprotje med staro carico - materjo in mlado carico je bilo samo vprašanje prestola, čeprav je bilo splošno razširjeno mnenje, da se borita na dvoru za vpliv ruska in nemška stranka.

Ruski dvor je bil bolj ruski, nego katerakoli plemiška ali inteligenčna hiša. Bil je preveč ruski, kajti zasebno življenje Nikolaja in njegove rodbine je bilo do najmanjših podrobnosti slično življenju ruskih mužikov.

Na vsem dvoru ni bilo niti enega tujca. Celo carjevi otroci niso imeli tujih vzgojiteljev.

Carska rodbina je bila obdana popolnoma samo od ruskih mužikov in kme-

popoln član rodbine. V tem pogledu se je ruska carska rodbina razlikovala od drugih plemiških hiš samo v toliko, da je bila izredno nazadnjaška in pobožnjaška.

Njanje in djadjki (strički), kakor so zvali večne spremljevalce prestolonaslednika Alekseja, so bili poleg matere edini učitelji in vzgojitelji otrok.

Zelo važna oseba na dvoru je bil carjev komorni sluga, prastari mužik Volkov, ki so se mu mnoge odlične osebe prilizovale, da bi preko njega dosegle od carja kakih ugodnosti. Starec pa je vse podobne naskoke odbil, češ: »Moje delo je streči pri mizi in gledati na red po sobah, za vladne posle pa ni moja pamet.«



### POSLEDNJI CAR NIKOLAJ II. S CARICO IN OTROCI

tic. Hčere Olga, Tatjana, Marija in Anastazija niso znale besedice nemški, francoski so govorile in pisale z napakami, angleški pa so znale izvrstno. Občevalni jezik v rodbini je bil ruski, ki so ga hčere govorile s pristnim ruskim akcentom in celo z dijalektičnimi posebnostmi.

Vsaka izmed velikih kneginj je imela svojo pestunjo, izbrano iz sila pobožnih kmetic, ki so kasneje postale prijateljice in zaupnice že odraslih deklet. Zaradi tega so bile carjeve hčere vzgojene v okolju znane ruske kmečke pobožnosti. Pestunja (njanja) ima v ruskih plemiških rodbinah mesto služabnice in vzgojiteljice in postane tako

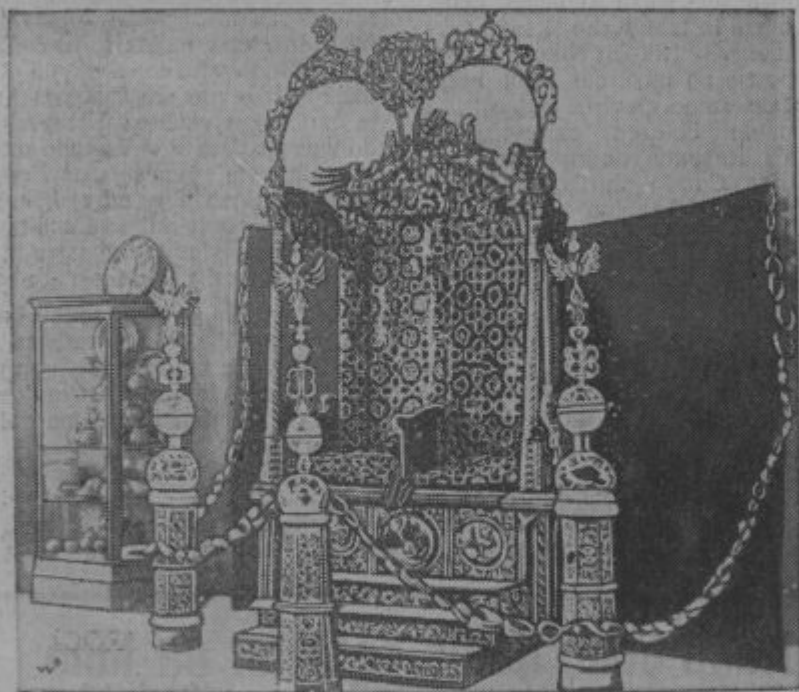
Središče rodbine je bil seveda prestolonaslednik Aleksej. Dokler so se rodile carju le deklice, je bila Mihajlu še vedno odprta nada na prestol, rojstvo dečka pa je temeljito spodkopalote nade in Mihajlova stranka je zaigrala.

O dečku Alekseju kroži nešteto anekdot, ki so se preje skrbno tajše, ker car ni ljubil izpadov živahnega dečka in je mladi prestolonaslednik moral za marsikakim obedom biti brez močnate jedi. Bivši vojni minister Suhomlinov je v carjevi veži nekdanj prezri dečka in ni vstal s sedeža ob njegovem prihodu. Aleksej je stopil k njemu in mu dejal z vso strogostjo: »Kadar prihaja p prestolu«

naslednik, mora vstati tudi vojni minister! Pojdite in javite Nj. Veličanstvu, da Nj. Visočanstvo z Vami ni zadovoljno!» Suhomlinov je poročal o incidentu carju, ta pa se je ves zmeden opravičeval: »Kaj naj napravim ž njim? Ta ne bo tak z Vami, kakor sem jaz.« Generala Janova, ki se mu je mudilo k carju z nujnim poročilom, je prestregel Aleksej že na vrtu in ga povabil: »Striček, tako sam sem, daj poigraj se z menoj!« Janov se je hotel znebiti sitneža in je dejal, da hiti v cerkev, kjer bo molil za prestolonaslednika. Aleksej pa mu pravi: »Oli, zame moli vsa Rusija, ti, striček, se kar igra z menoi.« Pri neki paradi v Odesi

sandra Fjodorovna je v rodbino prinesla zagonetno bolezen hemofilijo (belokrvnost), ki jo prenašajo samo ženske in oboleva za njo samo moška deca do pubertetne dobe. Kasneje bolezen preide, prenese jo spet hčere, ki so sicer zdrave, na svoje moške potomce. Ta tajinstvena bolezen se javlja v silnih krvotokih, ki na videz nimajo nikakega povoda in se ne dajo ustaviti z nikakim sredstvom in je prešla po materi na prestolonaslednika, da je bil v večni nevarnosti.

Še pred rojstvom dečka je car večkrat nameraval izpremeniti pavlovski zakon, ki je določal nasledstvo samo



*STARI RUSKI CARSKI PRESTOL ves iz čistega srebra z dragulji*

na praznik polka, ki mu je bil imejitelj prestolonaslednik, je car v znak svojega zadovoljstva pohvalil vojake in naročil, da se v slavo dneva vsakemu vojaku prestolonaslednikovega polka izplača po en rubelj iz carjeve privatne šatulje. »Iz moje pa po dva rublja,« je dodal Aleksej. Seveda se je zgodilo, da je vsak vojak dobil po tri rublje, Aleksej pa je tisti dan ostal brez kosila.

Ljubko dete je vendar trpelo na neki groznil podedovani bolezn, Mati Alek-

moškim članom Romanovih, v korist svoje najstarejše hčerke Olge. Njo je car celo uvajal v svoje posle in se posvetoval ž njo v raznih važnih zadevah. Nameraval jo je omožiti z velikim knezom Dimitrijem Pavlovičem. Toda tega so Mihajlovi pristaši zaveli v mreže neke znane krasotice-pustolovke, ki ga je z nekim skadaloznim prizorom onemogočila kot carjevega zeta. Mihajlovi pristaši so skrbeli, da se je afera raznesla v najširše sloje in car je Dimitrija pregnal

z dvora v garnizijo gubernskega mesta Orel.

Mihajl Aleksandrovič, zaradi katerega se je napravilo toliko spletk, je bil sicer dober človek, toda popoln slabič brez volje. Bil je hud ponočnjak; s tri in dvajsetimi leti starosti je bil skoro popolnoma izžit in plešast. Tudi znanega velikega kneza Nikolaja Nikolajeviča, kasnejšega generalisima v svetovni vojni, so očrnili pri carju, da hrepeni po prestolu. Ko pa je veliki knez izvedel, da car verjame obrekovanju, se je oblekel v paradno uniformo in prišel naravnost v carjev delovni kabinet. »Slišal sem,« je nagovoril carja, »da si verjel natolcevanju, češ, da hrepenim po kroni. Pošteno in zvesto sem služil tvojemu dedu, tvojemu očetu in tebi. Kako si smel verjeti kaj takega?« Nikolaj Nikolajevič je udaril s pestjo po mizi, car pa ni rekel niti besedice, samo glavo je pobesil...

Skrivnostno bolezen carjeviča je znal menih Rasputin dobro porabiti v svojo korist. Carski stariši, videč, da pred boleznijo Aleksejevo omaguje veda najbolj znamenitih zdravnikov, so vabili iz vse Rusije razne čudodelne domače zdravnike in »zagovornike«. Eden izmed njih je bil tudi Rasputin, ki je kot čudodelec prispel prav ob novem napadu bolezni. Krvavitev je s prihodom Rasputina takoj prenehala. Carski zdravnik Fjodorov je izjavil, da je bolezen ustavilo samo kako nepojmljivo čudo.

Carica se je te besede poprijela in Rasputin je stalno ostal na dvoru. Ali je menih res kaj vplival na dečkovo bolezen, je nepojasnjeno; dejstvo pa je, da

so odslej vse krvavitve prenehale, brž ko se je pri bolniku pojavil ta čudni menih.

Zviti, komaj pisмени mužik je to okolnost dobro porabil. Prorokoval je carju, da se Alekseju ni treba bati, dokler je on pri njem in da bo sam car živel le toliko časa, dokler bo Rasputin živ. S tem se je še bolje zavaroval, čudno pa je, da se je tudi ta prerokba izpolnila.

Že po narodi babjeverna in verujoča v čudeže, sta se car in carica popolnoma vdala Rasputinu, verujoč v njegovo čudodelno pomoč pri carjevičevi bolezni. Organizirana je bila cela vojska agentov in policistov, ki so čuvali Rasputina in mu sledili korak za korakom. Starec pa je popival po beznicah in javnih hišah, bil je sprejet v najboljši družbi in niti to mu ni škodovalo, da je v svoji pijani razuzdanosti javno smešil carja kot tepca in carico kot vlačugo. Ljubezen staršev do sina in vera v nadzemno moč čudne propalnice sta prenesli vse. Pravi car je bil Rasputin. On je odredil, kaj se ima poslati na fronto, kdaj se ima izvesti napad, on je odstavljal ministre in nastavljal nove. Rusija je drvela v propad...

Medtem pa je teklo rodbinsko življenje mirno dalje, večni strah za življenje Aleksejevo je bil odstranjen za ceno pogube cele rodbine in grozovite revolucije, ki ji je umor Rasputina dal znamenje za nastop.

Poseben opis umora carske družine v Jekaterinburgu bomo priobčili v prihodnjem številku.

## Kako bodo ljudje potovali na luno

**Vožnja z raketo po vseмирskem prostoru — Tam, kjer ni več teže — V mrazu 273° pod ničlo**

Že zadnjič smo se na tem mestu seznanili s problemom poleta na luno.\* Ogledali smo si bodočo vseмирsko ladjo raketo in si predočili nekatere težave, ki ž njimi priroda ovira uresničenje teh drznih človeških sanj. Prav za prav bi bilo to vse; dalje tako in tako še nismo prišli, če izvzamemo nekaj poizkusov, ki pa so v primeri s končnim smotrom uprav mikroskopično majhne vrednosti.

Glej »Življenje in svet«, knjiga III, št. 24.

Bodi tako ali tako — koga pač ne bi po vsem tem mikalo poleteti na krilih fantazije v daljno bodočnost in v mislih razpresti potek takšnega poleta na luno. Zato te povabim, čitatelj, da v duhu preskočiva nekaj desetletij in se vkrcava v takšno raketno ladjo. V njej bova v duhu preživela vse občutke, ki jih bodo nekoč doživljali zvezdoletci, deležna bova presenečenj, ki naju čakajo med potjo in videla bova, kaj zanimivega nudi brezmejno kraljestvo zvezd. Nemara se bodo komu zdele te vizije

iz leta 2000 fantastične? V resnici niso drugega kot logično nadaljevanje in izpopolnjevanje prvih početkov, ki jih v vseh podrobnostih že poznamo.

## Start

Večer ob nekem jezeru; uro po solnčnem zahodu.

V žarki svetlobi žarometov leži drčalnica, ki bo povedla vseмирsko ladjo v natanko zračunjeno smer proti vzhodu. Mračnica navdušeno kriči in se gube te okrog zagonetnega kolosa, ki ga prav kar potiskajo iz lope na tirišče. Okenca na ladji so neprodušno zaprta; posadka je že v notranjščini.

Nekje ob strani počí top — dogovorjeno znamenje za odhod. Lahen trepet spreleti ogromen ladjin trup in glušeče tuljenje se razlegne po okolici. Gonilne šobe vzplamte in bruhejejo ognjene pramene navzad. Ladja se zgane in narahlo zdrkne po tirišču. A narahlo le za hip, kajti že drči hitreje in hitreje in skoro se poganja že z divjo brzino. V eni sekundi pridrvi do tja, kjer se začne tirišče bočiti navzgor. Zažene se po njem z večkratno hitrostjo brzovlakov, v 10 sekundah švigne mimo kilometrske značke in potem. — Potem se odloči od drsalk ter se požene s tirišča v črno noč. Kakor da bi jo bili dvignili duhovi, se s fantastično brzino odmika kvišku hitreje in vse hitreje.

Nenadoma se po zraku razlegne, kakor da bi zabučal silen orkan, ki stresa nebo in zemljo. S strahom v očeh zro gledalci veličasten prizor, ki se odigrava na nočnem nebu. Raketa je dala polni plin — vse šobe vzplamte in v zraku se vleče sleneč ognjen rep, ki pošastno odseva na črni fezerski gladini.

Vzletišče utone v temi, visoko gorí pa riše umetni komet — delo človeških rok — svojo ognjeno pot po nočnem nebu. Pretekli sta komaj 2 minuti in raketo je videti samo še kot svetlo točko med zvezdami. Tedajci kometov rep še enkrat močno vzplamti. Prva raketa je dogorela in se je odločila od trupa. Vname se druga in nazadnje še poslednja, ki je napolnjena s pokalnim plinom in ki daje ladji zadnji, najmočnejši sunek na kozmično pot.

Zemljani, ki imajo najboljša kukala, lahko zasledujejo odmikajočo se svetlobo še 2 minuti. Po osmih minutah pa iskrica na nebu ugasne; rakete so dogorele, potrebna hitrost je dosežena, ladja letí prosto po vsemitrju kakor dru-

ga nebesna telesa, podvržena samo že zakonom privlačnosti. V vseh zvezdarnah na zemlji je mrzlično razpoloženje, stotine teleskopov zre v zvezdnato noč in išče raketo, ki pa se spet pokaže šele čez nekaj časa, ko je prehitela zemeljsko senco in zablíši v solnčnih žarkih.

## Strahotnih 8 minut

Poglejmo sedaj, kaj se godí v notranjosti ladje v teh osmih minutah. Povrnimo se k startu: ljudje leže vznak na visečih mrežah (gorje tistemu, ki bi si pri startu drznil postaviti se na okoli). Vodnik pazno motri kronometer, čigar kazalec enakomerno poskakuje naprej. Tedaj vodnikova roka seže po vžigalnem vzvodu in ga potegne. Začuje se neko bučanje kakor od daljnega groma. Ladja se stresa, mreže se zazibljejo — začela se je vožnja v vsemirje. Skozí line se vidi, kako se mimo pomika vzletišče, mimo smukne množica ljudi, ki navdušeno krilljo z robcí in klobuki. V svetlobnih pramenih, ki padajo skozi okenca, se posveti nekaj dreves, okolica beži mimo in tone v ozadju.

Iz mreže, ki na njej leži, dá vodnik polni plin. Tuljenje in bobnenje naraste ter postane oglušujoče. Kazalec na aparatu, ki merí pospešek, zleze naprej in niha okrog številke 25. Pri 35 je rdeča značka, ki pomeni mejo med življenjem in smrtjo. Če bi naraščala brzina za 35 m vsako sekundo, tedaj bi morala zbog groznega pritiska poginiti vsa posadka. Može na mrežah ječe; na njih leži kot mora ogromen pritisk zaleta. Centi težé na njihovih telesih in davijo za vrat. Peresa, ki na njih vise mreže, škripljejo in se natezajo. Jermenje reže v meso. Počasi se vlečejo minute. V oknih je črna noč, ki jo le sem pa tja prekine žarek medle svetlobe — odsev kakšnega velemesta. Trudoma potegne vodnik drugi vzvod, s katerim odloči dogorelo raketo od ladjinega trupa. V velikem loku vzleti odmetek proti zemlji, kjer se s trenjem oú zrak vname in zgori ter pade na zemljo kot pepel, ki nikomur ne more škoditi. Ko je dogorela in odpadla tudi srednja raketa, potegne vodnik vzvod, s katerim užge zadnjo raketo, napolnjeno s pokalnim plinom. V tem hipu pritisk neznošno naraste. Kazalec na aparatu skoči naprej in podrhtuje okrog št. 32. Ljudje na mrežah komaj še dihaljo. Udreti jim hoče

prsa. Zdi se jim, kot da bi telo postrela 4 krat težje, ali kakor da bi stopili na vsakega štirji ljudje in ga tišče k tlom. Kri po žilah polje počasi in je težka nalik živemu srebru. Še trj minute velja vzdržati, potem bo dosežena brzina, ki je potrebna, da iztrga kozmično ladjo iz območja zemlje. Sedma minuta je potekla in raketa požira že 9000 m poti na sekundo. Bobnenja gonilnih plinov iz šob že dolgo ni več slišati, zakaj zračne plasti so ostale daleč za nami in v brez-zračju ni zvoka. Vodnik dvigne roko. Boreč se z nečloveškim naporom za vsak centimeter, se približa zadnjemu vzvodu. 11 km na sekundo — kaže kazalec brzinomera. Leden pot obliva potnike — a le še nekaj sekund in bo konec trpljenja. Vodnikova roka premakne vzvod, ki odloči zadnjo dogorelo raketo... Kazalec na pospeškometeru odmahne nazaj in pade na ničlo. Brzinomer kaže 12.000 m na sekundo in kronometer 8 minut. V raketi postane tiho, mrtvaško tiho.

## Solnce na nočnem nebu

Ko bi zdajle pogledal skozi okenca, ne bi videl drugega kot črno temo. Le spodaj proti zemlji bi opazil kakšno svetlo točko — žaromet pristaniškega svetilnika ali pa odsev vele mesta. Ako bi raketa odletela podnevi, bi sedaj lahko pregledali ogromne zemeljske predele: od obrežja Francije pa vse do Filipinskih otokov. Toda podnevi odleteti z zemlje ne bi kazalo, ker bi v tem primeru raketa plavala ves čas med zemljo in solncem in jo od spodaj ne bi bilo mogoče opazovati. Prav tako ne, kakor se podnevi tudi zvezde ne vidijo.

Raketa brzi dalje in dalje. A še vedno v zemeljski senci. V nekaj urah pa se vendar začne bližati njenim mejam in tedaj se popotnikom odkrije nepopisno veličasten prizor.

Globoko pod njimi plamtli polokrogel ognjen pas. To je zemlja. Na njenem skrajnem robu ližejo solnčni žarki, se lomijo in odbijajo na zračnih plasteh in tvorijo žareče protuberance. Prizor je prav takšen, kakor ga opazimo pri popolnem solnčnem mrku. In da je vse večji in se vidi veličastnejši. Tak je, kakor da bi se na tem robu zemeljske oble odprli tisoči, tisoči vulkanov, ki bruhaajo iz sebe ognjene plamene; le-ti postajajo čedalje svetlejši, dokler se iz njih ne izmota bliščeča solnčna obla. Za zvezdolete je napočil dan, ki pa je tu

zgoraj povsem drugačen kot na zemlji. Nebo nad nami ni modro, marveč črno, posuto z milijoni zvezd in med to nebeško čredo blišči žarko solnce. V vsemirju sta sklenila dan in noč nerazdružljivo zvezo. Skozi linice na tej strani se vsipajo v raketo solnčni žarki, skozi linico na nasprotni strani pa zija v ladjo črna noč.

## Izgubljena teža

V notranjščini ladje je medtem nastal čuden preobrat. Ljudje cokljajo ali bolje plavajo po prostorih naokoli. Smešen prizor. Vsakdo išče nekaj, kar je izgubil: težo svojega telesa. A niso samo živa bitja postala breztežna, marveč tudi vsi drugi predmeti. Vse kar ni bilo pribito ali privito, plava naokoli po zraku. Pohmi o tem, kaj je zgoraj in kaj spodaj, ne veljajo več v zemeljskem smislu. Dogajajo se nepopisne stvari. N. pr. onile gospod tamle se hoče okrepčati s kozarcem vina, nagne steklenico; toda vse zastoj, vino ne priteče iz nje, pa naj jo nagiba in preobrača kolikor mu drago. Tudi vino je postalo breztežno, tudi zanj ne velja več navzgor ali navzdol. Končno je žejnemu gospodu stvar le malo presmešna in jezen prične vihteti steklenico v krogu naokoli, držeč jo za trebuh. Tedaj postane vinu, zaradi centrifugalne sile le malo pretesno in začne pri vratu lesti iz steklenice. A ne da bi teklo na tla, marveč se koj stisne v okroglo kepo in obvisi v zraku. S tem manevrom pa je gospod sam izgubil ravnotežje, začne prevračati kozolce po kabini in jih prevrača tako dolgo, dokler ne prileti ob kakšno steno in ob njej obvisi v zraku. Morda z glavo navzdol; toda tega se niti ne zaveda.

Sploh se je treba pasažirjem zadržati prav mirno. Samo narahlo poskočiš in že butneš ob strop, kjer si uloviš buško na temenu. Zato potniki po polževsko lezejo sem in tja po prostorih in kakor lene ribe plavajo iz tega kota v onega. Če se koga loti zaspanec, ne potrebuje nobene postelje; samo nekaj prostora pa lahko v zraku plavajoč mehko zaspi sredi kabine.

Prav zanimivo je tudi, kadar ljudje med vožnjo sedejo k obedu za mizo. »Za mizo« je prav za prav preveč rečeno. Miz ne potrebujejo, niti ne stolov. Tudi ceremonija obeda se vrši čisto drugače kakor na zemlji. Juhe ni treba prinesiti v posodi, marveč priplava kar sama od sebe iz kuhinje. Po isti poti

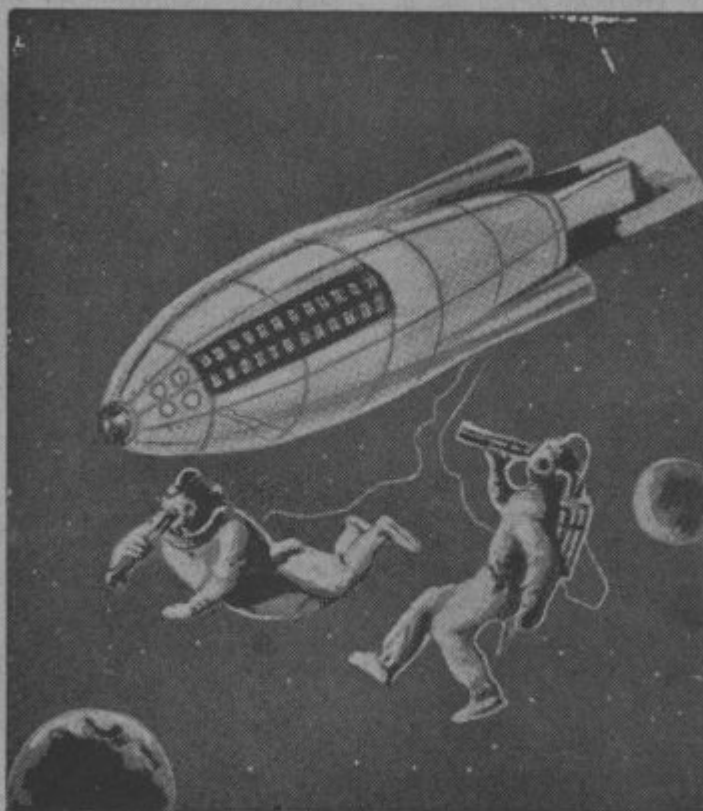


priroma za njo meso, krompir, salata in vsa druga jedila, ki se kot nekakšne čudne vrste oblakov pođe sem in tja po kabini. Vse plava in ljudje se z lačnimi želodci poganjajo za temi dobrotami, kakor krapji v ribniku in jih love v usta. Vsekakor močno zabaven obed in več kot božanski.

Tale pojav breztežnosti nastopi takoj, ko so dogorele rakete. Čeprav se vidi sila neverjeten, je vendar povsem enostaven in ga je že marsikdo preživel tik pred smrtjo. Kaj pa je prav za prav teža? Nič drugega kot preprečen padec.

ma. Nahrbtnik, palica, daljnogled, vse pada z njim vred v globino in vedno lepo poleg njega. Med padcem lahko vzame v roke daljnogled in malo pogleda skozenj. Potem pa ga lahko izpusti iz rok in daljnogled ne bo padel od njega. Lepo bo plaval z njim vred kakor nahrbtnik in palica. In če bi bila globina, kamor pada, neskončna, bi izgledalo vse natanko tako, kakor v naši vseмирski ladji, ki se nahaja v prostem padcu proti luni.

Medtem ko smo si to breztežnost malo premislili, nas bo nemara zamikalo



### RAKETA PLOVE PO VSEMIRSKEM PROSTORU

Telo je težko samo dotle, dokler je pod njim neka podlaga, ki mu brani, da bi prosto padalo k zemlji. Če mu jo izmaknete, ne pritiska nikamor več in samo pritisk je tisto, čemur pravimo teža.

To je malo težko razumeti, toda predstavi si, čitatelj, da pade neki turist s triglavske stene. Tudi ta mož se podaja zemeljski privlačnosti. Med padcem je brez teže: sam kakor tudi njegova opre-

napraviti kratek izprehod okrog ladje. Če smo brez teže, tedaj lahko mirno stopimo iz rakete v svetovni prostor; ni se bati, da bi kam padli, ali pa da bi nas raketa pustila od zadaj. Leteli bi poleg nje prav tako, kakor leti nahrbtnik ves čas poleg ponesrečenega turista. Samo posebno priporočljivo ne bi bilo, da bi šel kdo na tak izprehod v promennadni obleki, zakaj zunaj v brezračju

bi se takoj zadušil. Prav za prav pa niti za to ne bi imel časa, ker bi se zaradi hipne izpremembe zračnega tlaka na mah razletel v atóme. Potniki so zato oblečeni v nekakšne potapljaške obleke, v katerih jim je na razpolago dovolj zraka pod primernim pritiskom. Tudi glede mraza se je treba preskrbeti, zakaj v svetovnem prostoru je takšen mraz, da se o njem človeku niti ne sanja. 273 stopinj pod ničlo do danes na zemlji še nismo dosegli. Zato morajo biti te potapljaške obleke napravljene na takšen način kot termosteklenice, ker drugače v groznem mrazu ne bi bilo mogoče prebiti.

Na sliki vidite, da so izletniki privezani z vrvmi na raketo. To pa ne zato, da bi jih raketa vlekla s seboj, marveč samo zaradi tega, da bi se po njih lahko pritegnili nazaj na krov, če bi jih kaj zaneslo v stran. Brez vrvi bi šlo težko. Zadržuje, da se za ped oddaljši iz dosežne bližine, pa ti ne bi vse korakanje in plavanje pomaglo nazaj. Ostal bi ob strani do konca poti. Sicer pa ima vsak tak izletnik s seboj nekakšno pištolo, a ne zato, da bi streljal od navdušenja, marveč zaradi tega, ker se da samo s tako pištolo zložno sprehajati po vse-mirju. To pa se vrši takole: Ustreliš predse, pa te sune nekoliko nazaj — ustreliš na desno in te vrže na levo; vse se vrši čisto tako kot pri raketih. Na ta način bi potniki kot kakšne majhne rakete streljali sami sebe okoli po vse-mirju ter bi se naveličani povrnili zlahka na ladjo nazaj. Zdi se, da bi bilo to nepopisno srčkano.

Kakor vidimo, bi bila vožnja vseskozi zanimiva in udobna. Vprašanje je samo, ali ne bi počasi v notranjščini ladje postalo malo hladno, saj je od zunaj 273 stopinj mraza. Vsako telo v svetovnem prostoru, ki se samo sebe ne greje in vso od solnca sprejeto toploto takoj izžari, bi se moralo ohladiti na to strahotno nizko temperaturo, ki od nje nižje sploh ni. Da bi kurili v notranjščini ladje, to ne gre in tudi ne bi dosti zaleglo. Pa saj nam je na razpolago solnce, ki tu pošteno pripeka. Treba le toploto, ki jo z obsevanjem podari raketi, dobro izkoristiti, na drugi strani pa preprečiti, da bi jo senčna plat trošila nazaj v vse-mirje. Nekaj podobnega je tudi z našo zemljo, ker je to vprašanje prav lepo rešeno z zračnim plaščem, ki ohlaja zemljo. Ta ne brani dostopa solničnim žarkom, a vendar zabranjuje, da bi zemlja od solnca prejeto toploto pre-

naglo izgubljala. Pri vse-mirski ladji bi prišli tej težavi v okoliš na ta način, da bi polovico ladjinega trupa prebarvali s črno barvo, ki toploto hlastno vsrkava, drugo polovico pa bi svetlo polirali, da toplota ne bi mogla uhajati iz notranjščine. Na ta način je upati, da bi se dala v vseh ladjinih prostorih ves čas vožnje vzdržati primerna toplota.

## Zanimivi poskusi

Ker tu zgoraj ni ne teže ne zraka, lahko napraviš med vožnjo celo vrsto zanimivih poskusov. N. pr. sestaviš teleskop, ki daleč prekaša vse druge, kar jih je po zvezdarnah na zemlji. V ta namen se vrže konjavno zrcalo nekaj 100 m proč od ladje, s krova pa se v okularju prestrezajo slike, ki jih odbija. Še nekaj vrvic, s katerimi se zrcalo tam zunaj obrača, pa je največji in najpopolnejši teleskop nared. Z njim bi lahko opazovali zemljo v ogromni povečavi. Pogledali bi nekoliko, kaj se godi doma, malo bi pregledali promet po svetovnih morjih in bi se pobrigali za izgublene ekspedicije v puščavah in na severnem tečaju, ki bi jim lahko dajali tudi znamenja; soloh bi se nekoliko poigrali gospoda Boga. S tem teleskopom bi se dalo tudi dognati, ali so na Marsu res inteligentna bitla ali jih ni. — do-gnati, ali ima Venera svojo luno, in še marsikaj takega.

## Let okoli meseca

Dalje, vse dalje gre naša pot k mesecu. Prekoračili smo že mejo med nje-govo in med zemeljsko privlačnostjo, ali prehoda nismo občutili. Sedaj že padamo proti njemu, ki nas čimdalje silneje vleče nase. Sami tega ne čutimo, toda brzinomer kaže, da hitrost naglo narašča. Skozi okenca že lahko opazujemo pokrajine na luni. Nekateri gorski grebeni so vidni že s prostim očesom. Temna žrela se izmenjavo s strmimi ostrorobnimi gorami, puščavami in razpokanimi planotami.

Raketa, ki je doslej letela skoro premočrtno k mesecu, ukrivi svojo pot in ga začne obkrožati. Vidi se, kakor da se nam mesec valj nasproti. Gorje, če bi se mu preveč približali. Treba bi bilo z vso silo zavirati s protiplinom, da bi omilili trčenje z njim. Tako bi potratili polno dragocene energije, ki jo bomo še kruto potrebovali ob pristan-ku na zemlji. Zato se v take pustolov-

ščine ne bomo spuščali, marveč bomo mesec samo obkrožili, držeč se ves čas v spoštljivi oddaljenosti od njega. Saj je naš namen itak samo ta, da pregledamo in fotografiramo tisto sedminko njegove površine, ki jo že od pamtiveka trdovratno obrača proč od zemlje, da še danes ne vemo, kako izgleda. Najbrž pa nas tudi na tej strani ne čakajo kakšna presenečenja, skoro gotovo so tudi tu gore, kraterji in vse tako, kakor na osvetljeni strani.

Ko tako občudujemo lunine pokrajine pod seboj, se naenkrat vse naokoli stemni. Prileteli smo v lunino senco, in tako na nekaj umeten način doživeli popoln solnčni mrk. Ta nočna vožnja ne traja dolgo, a vendar toliko časa, da si lahko malo ogledamo naokoli. Pod nami so mesečne pokrajine odete v plašč teme, iz katere blišči medlo svetel kolobar, ki označuje lunine robove. Okoli in okoli je polno zvezd, ki svetijo čudovito mirno, brez migotanja in se blišče vse lašneje kot na zemlji. Med njimi pa plava velikanska bleščéča kroglja — naša Zemlja, naša domovina, ki nas loči od nje 400.000 km. — Tod smo na noli poti in čaka nas še 80 ur težke vožnje k povratku.

## V daljnji bodočnosti

Nekoč v daljnji bodočnosti se drzni zvezdoletci ne bodo več zadovoljili s tem, da bi luno samo obkrožili, marveč bodo na nji tudi pristali. Morda bodo našli na nji vodo ali pa led, kar po naj-

novejših dognanjih ni izključeno. V tem primeru bo napočila za našo staro spremnjevalko nova doba. Dan je gori dolg 14 dni in ves ta čas solnčni žarki nenehoma pripekajo nanjo, pa z drugačno jakostjo kakor na zemljo. Vsak dan trosijo nanjo ogromno energijo, ki bi se dala izkoristiti na ta način, da bi se porabila za taljenje ledu, deloma pa za proizvodnjo elektrike. Iz dobljene vode bi se z elektriko proizvajal pokalni plin, ki ga vsemirske ladje uporabljajo kot gonilno sredstvo. V tem primeru bi postala luna nekakšna oporiščna točka za polete na druge planete, nekakšni Spitzbergi za raziskavanje vsemirja, kjer bi se rakete založile z novim gorivom, preden bi nadaljevale svojo kozmično pot.

Bodočnost lune je torej v tem, da bo služila kot nekakšna luka za nadaljnje prodiranje v vsemirje, recimo na Mars, čigar zavojevanje bi ostalo utopija brez takšnega oporišča.

Toda zdaj potegnimo črto čez projekte, ki so samo še godba daljnje bodočnosti.



# Na kačji pristavi v Butantanu

## Kako se kačji strup uporablja za boj proti kačam

Blizu mesta Sao Paulo v Braziliji se nahaja znamenita kačja pristava Butantan s slovečim zavodom za prirejanje seruma zoper kačji strup.

Po splošnem mnenju je Brazilija v polnem smislu besede kačja dežela; tu živi silno mnogo kač, tako po množini kakor po številu posameznih vrst. Dognano je, da ima Brazilija 150 kačjih vrst, med njimi nekaj prav strupenih. Popotnik, ki potuje po Braziliji z vlakom ali na konju, bo kaj malo spoznal to kačje »bogastvo«, tem bolj pa poznajo nadlego kmetje, ki delajo na poljih — kakor je ondi navada — ponaj-

več bos. Po statističnih podatkih opi- kajo brazilske kače vsako leto več tisoč ljudi, najnevarnejša je kača sulica (*Lachesis lanceolatus*), ki jo domačini imenujejo Jararaca. Vendar statistične številke ne povedo vsega, zakaj žrtev je brez dvoma znatno več, saj je na tako obsežnem ozemlju težko vse nadzorovati. Vendar pa je treba pripomniti, da v novejšem času umrje od kačjega strupa sorazmerno majhen odstotek opikanih, kar je zasluga omenjenega zavoda za pridobivanje seruma v Butantanu.

Ko je pred kakimi 10 leti v najbolj obljudehi državi Brazilije Sao Paulo zavzel kačji naval nezaslišan obseg in zahteval veliko smrtnih slučajev, je sklenila ondotna vlada, da napove tej nadlegi odločen boj. V ta namen je ustanovila veliko kačjo pristavo v Butantanu, ki je danes že na svetovnem glasu. Le-ta leži uro vožnje od mesta Sao Paulo, na robu nekega gozda. Kačji vrt v Butantanu obdaja 1 m visok zid; od njem teče z notranje strani širok, z vodo napolnjen jarek. Oboje brani kaščam, da bi utekle. Preko te nizke ograda



je lahko vsakdo opazuje življenje kač, ne da bi se mu bilo treba bati za življenje. — Po ledinah za zidom stoje posamezni kačjaki, t. j. kačje hišice, ki so podobni velikim panjem. Če gledamo to kačje selišče iz daljave, se nam vidi kakor velik travnik z majhnimi kopicami sena. Če pa jih pogledamo bolj iz bližine, vidimo, da so narejeni iz cementa in da imajo pri tleh po štiri luknje, skozi katere lazijo njih stanovalci.

Kačam, ki so razne velikosti in v vseh barvah in odtenkih, je malo mar za človeka, ki jih je prišel opazovat. Po večini leže leno na solncu, dočim se druge, ki ne marajo solnca, udobno senčijo za svojim stanom. Samo nekatere so zašle v jarek pod zidom in se veselo premetavajo po vodi. Nihče teh živali ne draži, zakaj znano je o njih,

da so vrlo razdražljive, zato poseben napis svari pred njimi. Dovolj je, da se človek samo malo nagne čez zid, da bi jih bolj videl, pa kače že dvignejo glave in vbadajo svoje oči v gledalca, tako da človek ob njih pogledu rad verjame stari trditvi, da kače s pogledom hipnotizirajo majhne živali.

Dokler nihče kač ne vznemirja, je v kačišču vse mirno. Ali položaj se na mah izpremeni, ko preskoči zid kačar z visokimi črevlji in s palico, ki je pripravna za obrambo in za lovljenje kač. Ko se približa tej ali oni skupini, so kače sicer mirne, vendar se vidi, kako ostro so uprle svoje oči v došleca in da ne odvrnejo pogleda z njega. Kamorkoli se obrne, tja se zasučje kačja glava. Če jih skuša vloviti, se kače obupno branijo, a najbolj srdite strelovito naglo sikajo proti njegovim nogam, da bi mu vbrizgale smrtonosni strup. Toda njih poizkusi so jalovi, zakaj kačji zobje se vsakokrat spodrsnejo ob gladki koži visokega obuvala in strup se zaman potrafi.

Kmalu dvigne smeli kačar s svojim orodjem tu in tam kako strupeno kačo, nakar jo naglo in z golimi prsti zgrabi za vrat, med tem ko se kača obupno zvija po zraku. Besna kača se s prostim delom telesa urno ovije okoli njegove roke. Vidi se, kako se trudi, da bi sovražnika čim bolj stisnila in zadavila. Toda kačar se spozna v svoj posel: nič se ne zmeni za kačin obup, marveč prinese vlovljeno kačo bliže opazovalcu, da si jo tudi ta ogleda. Nje rdeče čeljusti so široko odprte in strupeni zobje pripravljene, da izcede strup v sovražnika.

Kadar kači jemljejo strup, postavijo majhno stekleno skledico. Pri tem opravi kačar oprezno pritisne obe strupeni žlezi. Kača, ki se besno krči, odpre še bolj svoje strupeno zobovje. Iz njega priteče rumenkasta prozorna tekočina, ki ni nič drugega ko kačji strup. Ko ji je tako vzel ves strup, postane kača onemogla in se sama odvije z roke. Kačar jo vrže nazaj na ledino, ali v vodo.

Za glavnim poslopjem so veliki, moderno urejeni hlevi za konje, ki jih rabijo za poizkuse. Serum se namreč prireja tako, da se kačji strup vcepi od časa do časa konjem in sicer v točno odmerjenih, najprej majhnih, nato pa vse večjih dozah. V krvi teh konjev nastaja protistrup ali antitoksin. Le-tega vsebuje serum, katerega vbrizgavajo liu

dem, ki jih je pičila strupena kača. Serum dobivajo tako, da konjem čez nekaj časa odvzamejo iz vratne žile 4 — 6 l krvi. Potem se iz te s protistрупom obilno nasičene krvi izloči serum, ki



ga spravljajo v steklenice in razpošiljajo po vsej deželi. Danes ni najbolj zakonite kmetije v Braziliji, ki ne bi imela tega čudodelnega zdravila.

Zavod v Butantanu rabi za proizvodnjo seruma zelo mnogo kač in bi komaj lahko sam vzredil zadosti zmij. Zbog tega je zavod organiziral po vsej Braziliji lov na strupene kače. Vsako leto razpošlje v vse kraje tisoče majhnih škrinjic.

Vsaki pošiljki priložijo znamke in kletšče za lovljenje kač ter navodila, kako se opravi to delo brez nevarnosti. Za vsako doposlano živo kačo dobi pošiljatelj steklenico seruma, za pet kač pa še brizgalko za serum. Nadalje potuje eden izmed zdravnikov strokovnjakov z zavoda v Butantanu neprestano po vsej deželi in poučuje ljudi o kačah, zlasti pa o postopanju s protistрупom.

Vrhu tega je v Butantanu ogromna zbirka strupenih kač v alkoholu, ki rabijo kot demonstracije in kot gradivo, ki ga pošiljajo na razne znanstvene zavode v inozemstvu. Nekatere dvorane pa so namenjene izključno za poizkuse z živimi kačami. Posebno natančno proučujejo biološke razmere posameznih kačjih vrst.

(Po «Pritodi»)

B.

## Z največje razstave na češkoslovaškem

— Kaj ste videli na Češkoslovaškem?

Tako me vprašujejo znanci po vrnitvi s potovanja. Mnogo sem videl. V deželi, kjer je materialna in duševna omika višja od naše, kjer čutiš, da prosveta rodi prave sadove — ne takih, kot jih je osmešil Tolstoj v svoji komediji, — v taki deželi vidiš toliko tega, da težko odgovoriš, kaj si prav za prav videl.

Zdi se mi, da bi lahko v enem stavku povedal tako-le:

— Smotreno delo, da bi bilo Česloslovakom dobro na njihovi zemlji.

Rekel bo kdo, da povsod delajo v tem smislu, tudi pri nas.

Mogoče. Ali delo presojamo po njegovih uspehih. Pri nas je na pr. tako, da po desetih letih svobodnega življenja nesvobodno nazadujemo, da smo čedalje manj zadovoljni s tem, kar smo, da povsod vidimo nered in zaostalost.

Pri nas se dela, toda nesmotreno. Smotreno delo je premišljeno. Mišljenje

pa zahteva to, kar imenujejo v znanosti metodo. Tudi zidar mora imeti metodo, da zgradi trdno hišo. Na Češkem se javno delo izvršuje z glavo — s pametjo, z znanstvenimi metodami. In uspeh tega je, da se dá s številkami dokazati porast blagostanja in da so ljudje čedalje bolj zadovoljni s svojo svobodo, svojo državno samostojnostjo. Taka je razlika med delom in delom.

V Brnu je letos priredila republika veliko razstavo, ki se imenuje »Razstava sodobne kulture«. Zasebna pobudnost, državna in samoupravna sredstva so se združila, da pokažejo ljudem, kakšna je češka kultura v desetem letu državne svobode.

Hodili smo šest ur nepretrgoma po razstavi in vse, kar lahko povem, so le najsposobnejši vtiski. Človek bi moral ostati tukaj šest dni in vsak dan prebiti šest ur na razstavi. Potem bi lahko podal ljudem, našim ljudem, mnogo koristnih podatkov, pobud, mišljajev.

Če ne bi vedel, da meče bob ob ste-no.

Razstava je prirejena na 30 ha ob-sežnem prostoru kakšne pol ure od mestnega središča. Prostor so docela preuredili; tam, kjer je bila pred me-seci prazna ledina, rasto zdaj senčna drevesa in drevored obdaja nedavno zgrajeno cesto. Vse to so Čehi pričarali — kako? Presadili so dorasla drevesa. Mi mislimo, da se dajo presajati samo mlada drevesa; ljudje, ki neprestano delajo razne poizkuse, mislijo druga-če. In drevje krasno raste.

Na tem prostoru so torej zgradili mo-gočne paviljone, ki so po svoji vnanjo-sti pravi monumenti sodobnega stav-barstva. Osrednji razstavnji paviljon je sam tako obsežen, da se mu diš čele ure v njem, saj zavzema površino 16.000 četv. m. Okoli tega glavnega paviljona se vrste drugi, manjši, a po stavbenem slogu prav tako moderni in monumen-talni. Tako imajo poseben paviljon me-sto Praga, moravska dežela, praška Akademija oblikujočih umetnosti i. t. d. V teh mogočnih, svetlih, betonsko že-lezno steklenih paviljonih, kjer se člo-vek počuti kakor v cerkvi, samo da mu diha moderna doba naproti, je raz-stavljeno v vzornem redu in čudovito pregledno vse, kar daje sliko sodobne kulture v češkoslovaški republiki.

Vstopiš pri glavnem vhodu na raz-stavišče in oči se ti kar širijo, tako te prevzame celoten pogled na te krasne gradove, v katerih se ne šopiri boga-stvo in rop, marveč sta njih prebivalca dva čudežna otroka človeštva: Misel in Delo. Mimogrede se ustaviš pri ra-dio-paviljonu in poslušas pesem iz ve-likega zvočnika, nato pa kreneš narav-nost h glavnemu paviljonu. Glej — že stojiš v veliki rotondi, pod mogočno stekleno kupolo. Sredi kraljuje med za-stavam in zelenjem ogromen kip pre-zidenta Masaryka, ki je vodil svoj na-rod iz avstrijske odvisnosti v svobodno državnost.

In polagoma te začenjajo obdajati li-stine in knjige v vitrinah, pregledne ta-bele na stenah, diagrami, nazorne sli-ke. Seznanjš se z nastankom te dr-žave, z nje obsegom, ustrojem i. t. d. Zgrabi te večče, smotreno prirejena mašinerija statistike; ne izmuzneš se ji, z vseh sten te gledajo številke, zdaj zakrinkane z zabavnimi nazornimi sli-kami, zdaj očitne in jasne, pa vzlic te-mu zanimive. Gledaš in gledaš; vidiš, kako je država rasla na znotraj, kako

so se širile šole, socialni, zdravstveni in upravni zavodi; čutiš tako rekoč, kako republiki bije žila, kako utriplje srce. Kdo bi pač s površnim pogledom zadosti pretehtal zanimivost in po-membnost takega gradiva, kakor je n. pr. material o človeško-bioloških razmerah v republiki, potem o tem, kako družba in država skrbita za po-edinca, kako deluje industrija, kako se godi poljedelcem, kako je z invalidi, z brezposelnimi, z delavskimi mezdami, s tuberkuloznimi, s spolno bolnimi itd. Skratka: pred seboj imaš živo češko-slovaško sociologijo, a namestu učenih razmotrivanj ti povedo razpredelnice in številke končen izsledek in pokaže-jo sedanje stanje.

To, kar sem zdaj povedal, je nemara za večino ljudi hud dolgčas. Tudi meni je bilo včasih strašno med številkami in fied papirnatimi merami, ki zaznamu-jejo stanje živega, večno vznemirjene-ga človeškega življenja.

Zlodji vedl, kako so Čehi tudi na teh mrtvih tleh pustih številk »zasadili ve-lika drevesa«. Zakaj, poštena beseda: meni je bilo med temi številkami pri-jetneje ko kdaj poprej. Nič nisem bil vesel, da nas je naš prijateljski cice-ron, učenj zgodovinar iz Prage, ne-prestano priganjal, češ, čas hiti in to-liko tega še moramo videti!

Vse se dá storiti dostopno in zanimi-vo, toda znati je treba. — Kaj neki sem spoznal v prvem delu paviljona? Da češka demokratična država ni vojaško-davkarsko-politična nadlega in nadlo-ga, ki davi državljana kakor mōra, temveč da je organizacija ljudstva za ljudstvo, ki se z vsemi sredstvi, z vse-mi domisleki inteligentnih in učenih lju-di trudi, da bi svojim ljudem olajšala življenje, omilila prirodne krivice, po-mogla šibkemu v boju zoper močnej-šega. Skratka, da ima ta država svoj smoter, ki se mu zavestno približuje, in temu smotru je ime: omikano člove-koljubje. Češko ljudstvo ima vero v ideainega človeka in v boljše življenje na tem svetu, in brez vere v nekaj, kar je nad človeškim trebuhom, lahko žive samo idiotje in zločinci.

In še nekaj bi pristavil: Na Češkem se manj politizira, a je zato politika boljša.

Joj, koliko in kakšnih sadov člove-škega dela so nam pokazali naslednji oddelki! Pol ure smo — ne hodili, tem-več skoraj brželi mimo izdelkov umet-ne obrti. Pohišstvo, keramika, steklo itd.

— vse samo delo domačih rok, produkti domačih strokovnih šol.

Solstvo! Zemljevid z raznobarnimi električnimi lučkami, ki se zapovrstjo užigajo, kaže, kako se je v teku poslednjih petdesetih let razvijalo strokovno šolstvo. Nenadoma zastrmiš pred celotno sliko, — glej, kako je ta dežela prepojena s šolami vseh vrst. Kmalu bo imel vsak drugi, če ne domala vsak prebivalec kakšno šolo povrh osnovne. In kako bo čez petdeset let?!

Naj povem, v eni sapi vse, kar sem videl o šolstvu. Nekoliko dalje od glavnega paviljona je poseben paviljon za osnovno šolstvo. Sram me je bilo, ko sem se spomnil, kako malo prav za prav mi doma mislimo na najvažnejšo narodno »politiko« — na vzgojo narodnega naraščaja. Kako skrbi čsl. republika za svoje šole! Demokracija ve, da so otroci — narod in da je treba temu nastajajočemu narodu razviti še večje sposobnosti in pripraviti še nove razvojne možnosti. Dobra šola je najtrdnější steber vsake demokracije.

Eno uro smo nešolniki prebili v paviljonu, ki je dolg vsaj sto metrov in kaže ureditev čeških osnovnih šol, delavnice, vzorne zbirke, učne metode itd. Vem, da je tudi drugod mnogo tega, da niso na Češkem začetki vseh modernih šolskih prenosov, ali na vsem opazi celo površno lajiško oko, da češki učitelji silno proučujejo sedanjo dobo in da skušajo ustvariti novo šolo — šolo, kj ne bo sto let zadaj za svojim časom. Zlasti mislim na vzgojo k delu, na delovno šolo, v kateri je učenec neprestano v stiku z resničnim, praktičnim svetom, na vcepljanje socialne in državljanske zavesti, na pouk v higijeni, na vzgojo čuta za lepo in dobro i. t. d.

Ali v glavnem paviljonu je toliko tega, da bi lahko z naštevanjem izpolnil celo številko, saj je razstavni katalog precej debela knjiga. Za umetnostno obrtjo se vrsti razstava likovne umetnosti na Češkoslovaškem za dobo 1918 do 1928. Menda je 10 dvoran ali še več izpolnjenih s slikami in podobami vseh vrst od monumentalne »Žetve« Svabinskega do drobnih grafičnih listov; češki, slovaški, nemški in madžarski umetniki z ozemlja republike so prispevali svoje umetnine. In tako hodiš iz dvorane v dvorano, upijaš to lepoto in gledaš, kako se izživljajo vse smeri, vsa stremjenja, vsi pogledi na življe-

nje in lepoto. Pa o tem bo zapisala kaj več bolj poklicana roka.

Kaj bi še pripovedoval? Stopiš v sosednj paviljon »Človek in njegov rod« in vidiš najprej izvrstno restavriranega mamuta, delo znamenitega raziskovalca moravske prazgodovine dr. Absalona. Ta velikan, ki je v davni dobi gazil tudi moravska tla — ni še dolgo, kar so odkrili njegove ostanke, ki smo jih videli v njih naravni legi, — je vzbujal nezasišno zanimanje šolske dece, ki je vrvela v tem paviljonu. Dogodek za vse življenje; kaj bi dalj nekoč mi za takole doživetje! Tu je razstavljenih cela vrsta fosilij (ostankov živali ali rastlin iz prazgodovinske dobe), lobanj praprebivalcev itd. — skratka, nasprotje temu, kar vidiš drugod. Krasen je paviljon mesta Prage z izredno nazorno in poučno statistiko vsega njenega življenja, zlasti šolstva. Kar si videl poprej v velikem pri državi, vidiš tu v majhnem — a še vedno zadosti velikem — pri mestu, ki je osrčje te države. Življenje dežele nazorno prikazuje paviljon Moravske in Brna. Pa vrtnarska razstava. Ljubke idile med cveticami. Pa hiša, ki je vsa posvečena električnemu poljedelstvu. Sami svetilniki nove civilizacije. Vsestranski vzgon kvišku, pogon naprej, samo naprej.

Nemci so razstavili v posebnem paviljonu. Namreč »Deutscher Werkbund« najboljša in najmočnejša organizacija med češkimi Nemci. Ne moreš jim odreči velike delavnosti in kulturne višine. Tu vidiš majhen odraz njihovega kulturnega življenja, snovanja stvarjanja. Nemške pisatelje iz Češke, nemško muziko, umetnost, umetno obrt, »Heimatskunde«. Vendar pa vzlic priznani nemški temeljitosti nisem občutil v nemškem paviljonu tako smotrenega in okusnega aranžmaja kot je v čeških. Nekaj trdega je na vsem. A če kreneš odtod v nasprotno smer, prideš mimo časniških razstav bolj lokalnega značaja v paviljon, ki kaže delovanje čeških narodno-obravnih društev. Tu vidiš v nazornih slikah vzorno manjšinsko delo, ojačevanje češkega življa v tujerodnih ali mešanih krajih, boj s tujo premočjo in z renegatstvom. Tudi lužiški Srbi imajo poseben oddelek.

Vzoren je paviljon češke in nemške Akademije oblikujočih umetnosti. Tu so razstavljena umetniška dela gojenecv te akademije, dočim je na splošni razstavi lahko izložil vsak umetnik. A

to ni poslednji paviljon, ki smo ga obiskali. Tisti dni je bilo še marsikaj v delu; tako n. pr. ni bil urejen oddelek za vseučilišča in tehnike, sploh za znanstveno delo. Vse se bo izpopolnilo še v teku tega meseca, zakaj razstava bo otvorjena do 30. septembra t. l. Zadaj za razstaviščem so prostori za velesejem in zabavni lokali — pravi dunajski Prater.

Češkoslovaška republika je pokazala z brnsko razstavo, da je v resnici — brez laskavih fraz in nepremišljenega pretiravanja — država napredka, dela in reda.

Stotine in stotine šolske mladine obiskujejo razstavo. Vsak dan jih prina-

šajo viaki z vseh strani republike. In deca vidi, da je to, kar imenujejo svoboda in država, nekaj resničnega, velikega in koristnega. In da ima vse neki smisel in smoter. Za nas, ki gledamo kritično, ni vse tako blešččeče, — ali pa bi bilo človeško, če bi bilo popolno? Občudujemo pa resno voljo češkoslovaške družbe in države, ki jo potrjuje tudi brnska razstava, da se vse razmere, vsi pogoji obrnejo človeku v prid, da bo vsakomur in vsem v svobodi boljše. Kdor pride iz Jugoslavije, čuti razliko in lahko presodi višino.

Samo zaradi tega bi že bili lahko prijatelji Čehov.



BRNO: NA ŠPILBERKU

## Čebela razlikuje barve cvetju

Že v naprej se nam vidi verjetno, da žuželke najbrž prav dobro razločujejo barve. Če metulj leta od cveta do cveta in — sam živo pisan, išče gostoljubja pri vseh možnih najlepših barvah — ali je mogoče, da ne bi imel smisla zanje! In vendar je bila v resnih znanstvenih krogih izrečena domneva, da žuželke barv sploh ne razločujejo,

Zastuga monakovskega zoologa *Fritsch* je, da je za čebele podal strikten dokaz, da ta domneva ne drži. Poizkusi, ki jih je napravil, so v svoji enostavnosti tako duhoviti, da bodo gotovo tudi naše čitatelje zanimali.

Na prostem je postavil na *moder* pas piček stekleno posodico z raztopino sladkorja. Ko so čebele našle to bogato skladišče sladke hrane, so začele pridno prihajati na pašo. Neumorno so prihajale srebat, odnašale «med» v panj



in se zopet vračale v kratkih presledkih. Prav lahko je bilo sedaj, *priučiti jih na modro barvo*. Okolu modrega papirčka je postavil Frisch še mnogo enakih *sivih* papirjev, svetlih in temnejših z vsemi prehodi, toda brez posode s sladkorjem.

Drug dan je nanovo pokrtil mizo s sivimi papirčki in postavil na vsakega prazno skodelico. Moder papirček, tokrat tudi s prazno skodelico, je prišel danes *na drugo mesto*. In vendar so čebele priletele baš k posodi nad *modrim* papirčkom in iskale, iskale medu; ni kakor jim ni šlo v glavo, da jim danes modra barva laže!

Na lanskem zoološkem kongresu v Budimpešti je Frisch lahko s kinematografskimi slikami pojasnjeval te poizkuse, tako razločno reagirajo čebele v tem primeru. Nadaljnji poizkusi njegovih sotrudnikov pa so dokazali še več: da vidijo čebele «barve», ki jih člo-

veško oko ne vidi. Za nas nevidni ultravijoletni žarki so za čebele prav jasno vidni — za to pa onih žarkov, ki jih mi razlikujemo na rdeči strani spektra, čebele ne vidijo!

Kako daleč v podrobnosti lahko prodremo s takimi poizkusi, posnemamo iz dejstva: *Kühn* je dognal, da čebele ne razlikujejo mnogo med oranžno, rumeno in zeleno barvo, da pa občutijo modro-zeleno kot popolnoma svojevrstno barvo, kot tretjo «glavno barvo» občutijo modro in vijoličasto, kot četrto pa za nas nevidne, že omenjene ultravijolietne žarke.

Ti poizkusi pomenijo novo smer v raziskavanju fizijologije «nižjih» živali. Nemara bodo nekoč tudi praktičnega pomena. Umen čebelar bo našel sredstva, da *umetno napoti čebele na ono pašo, kjer je v danem trenutku največ medu*.

# Znameniti jubileji



M. R.

## Skesani pustolovec – učitelj človeštva

Ob 150-letnici smrti J. J. Rousseauja, enega izmed »očetov demokracije«

(S sliko na naslovni strani)

V zgodovini so znameniti ljudje, ki jih lahko po pravici imenujemo prazadetne in izvirne narave. Taka nova, globoka in izvirna narava je Rousseau, slavni švicarsko-francoski modroslovec, kritik kulture, državoslovec in pisatelj, ki je umrl dne 2. julija 1778; letoš praznujemo torej 150-letnico njegove smrti.

Jean Jacques Rousseau (izgovori Žan Žak Rušó) se je rodil dne 28. junija leta 1712 v Ženevi. Mati je pri porodu umrla, oče je bil spreten urar, za svoj stan jako izobražen, a nestanovitven, zato prva otrokova leta niso imela stalnosti, ki tako ugodno vpliva na vzgojo in razvoj. Dečkovó že brez tega živahno domišljivo je neurejeno, neprimerno in nezumno štivo še stopnjevalo. Ko je mo-

ral oče zaradi spora z nekim plemičem zapustiti domače mesto, se je mlademu Jacques-u že omrzil vsak meščanski poklic; ušel je iz odvetniške pisarne, ušel tudi graverskemu mojstru. S petnajstimi leti ga vidimo že na potu v širni svet, prepuščenega popolnoma samemu sebi.

Po letu nestalnega življenja odpade v Turinu brez pravega prepričanja od kalvinske vere in postane katoličan. V neprimernih službah si služi kruh kot lakaj pri različnih turinskih plemičih in se udaja sanjam o krasni bodočnosti. Njegova nravnost je silno ogrožena; tako je ukradel svilen trak in obdolžil tatvine mlado služkinjo. Napraviti hočejo iz nlega katoliškega duhovnika, vendar pa uide z nekim rojakom na-

zaj čez Alpe in se zateče l. 1730 zopet v Annecy h gospe de Warens, ki je nekaj let starejša od njega — živela ločena od svojega soproga in dobivala od sardinskega kralja častno pokojnino, ker je prestopila k rimsko-katoliški veri. Pri nji je dobil Rousseau pouk v glasbi, ki mu je bila najljubša umetnost.

Ko se je vrnil iz Lyona, kamor je bil spremljal nekega kapelnika, gospe ni našel več, ker je odpotovala v Pariz. Zato nastopa kot učitelj glasbe in petja po različnih švicarskih mestih, medtem pa spremlja v dobri veri kot tolmač za celo nekega sleparja, ki se je izdajal za jeruzalemskega arhimandrita in je nabiral »darove za sveti grob«. Nato je poskušal svojo srečo kot vzgojitelj v Parizu, a se je razočaran spet vrnil h gospe de Warens na njeno posestvo pri Chambery-ju. Madame, dotodaj njegova »mama«, postane sedaj njegova ljubica. Tu si je z veliko vnemo izpopolnil svojo izobrazbo, tu se je poglobilo in razvilo njegovo versko čuvstvo, zato je razumljivo, da se je vse svoje življenje spominjal srečnih let, ki jih je prebil na tem posestvu v krasnem alpskem svetu. Zaradi zrahljanega zdravja je šel v Montpellier, ob vrnitvi pa je našel pri gospe novega ljubimca, zato se je podal po ponesrečenem poizkusu kot domači učitelj v Lyonu l. 1741 v Pariz.

Tako je končana prva doba njegovega življenja. V začetku svojega pariškega bivanja se je poskušal kot iznajditelj novega načina pri pisanju not, kot skladatelj oper itd. V maju 1743 je postal zasebni tajnik grofa Montaiga, ki je bil francoski poslanik v Benetkah, a kmalu vidimo Rousseauja zopet v Parizu pri generalnemu zakupniku davkov Franceuilu in njegovi tašči Dupin. Piše veseloigre in živahno občuje s francoskimi pisatelji-prosvetlenci.

L. 1745. se je seznanil s Terezo Levasseur, ki jo je spoznal v neki pariški gostilni kot služkinjo. Dasi jako omejena in popolnoma neizobražena, je Rousseau vendar srečno živel in se dobro razumel z njo, ker se je popolnoma ravnala po njem in mu tako nadomestila »mamo«. Zato se je z njo l. 1768. oženil in je imel pri sebi tudi sitno taščo ter bolehnega tasta. Svojih pet otrok pa je dal iz nepojmljivih razlogov v najdenišnico.

Končno je izšel l. 1749 prvi Rousseaujev znameniti spis, razprava o škodli-

vostj kulture. Hipoma je postal slaven mož. Na vprašanje dijonske akademije: »Ali je obnova znanosti in umetnosti doprinesla k očiščenju npravnosti?« je odgovoril z ogorčenim in strastnim: »Ne!« Ne v praznem igračkanju z umetnostmi in v mrtvih znanostih, ampak v čednosti in kulturi srca sta človeška sreča in spas.

Ko je postavila l. 1753. ista akademija vprašanje: »Kaj je izvor neenakosti med ljudmi in ali je ta utemeljena po naravnem zakonu?« — je odgovoril Rousseau, da so vsi ljudje po naravi enaki in da sta samo družba in država povzročili vso neenakost med ljudmi: »Prvi, ki je ogradil zemljišče in se je predrznil reči: To zemljišče je moje! in je našel ljudi, ki so bili zadosti nespametni, da so mu verjeli, je bil pravi ustanovitelj meščanske družbe. Kake zločine, kake vojne, koliko\*bede in koliko strahot bi bil prihranil človeškemu rodu oni, ki bi bil . . . svojim soljudem zaklical: Čuvajte se in ne verujte temu sleparju! Zgubljeni boste, če pozabite, da pripadajo sadovi vsem, zemlja pa nikomur.«

V tem času je potoval Rousseau v Ženevo. Rojstno mesto ga je slovesno sprejelo, zato se je povrnil h kalvinski veri in tako zopet pridobil meščanske pravice tega mesta. Odšel se je s ponosom imenoval »meščan ženevski«. Po vsem tem se je vrnil v Pariz, toda že l. 1756. se je umaknil iz mestnega vrvenja v samotno vrtno hišico montmorencyjskega gozda blizu Pariza. Hišica je bila last gospe d'Epinau. To bivanje v idilični samotji je za Rousseauja največje važnosti. Upal je, da bo mogel tu zadostiti svoji ljubezni do narave in gozdne samote, vendar je kmalu doživel bridko razočaranje. Sprl se je z gospo d'Houdetot, ki mu je bila nekak model za Julijo v njegovem slavnem romanu »Nova Heloiza«. Rousseau, njen zaupnik, je hotel postati njen ljubimec, kar pa mu ni uspelo. Sprl se je s svojim prijateljem, pisateljem Diderotom, čigar naukov ni odobral. Rousseau je v svoji pretirani občutljivosti slutil nekako zaroto proti sebi, a brez povoda. Sprl se je končno še z gospo d'Epinau, svojo gostiteljico, zato je zapustil »Eremitažo« in se preselil v neko slično hišo v bližini, kjer je ostal od l. 1756. do 1762.

Za naprej je bilo Rousseaujevo življenje polno trpljenja, ki pa si ga je po-

vzročil predvsem sam. Njegova občutljivost in nezaupnost sta rastle z vsakim dnevom in se bližali blaznosti. Kljub temu je dovršil v teh letih tri važne spise, ki so: Nova Heloiza, Contrat social (državna pogodba) in Emil.

»Nova Heloiza« (l. 1761.) je roman. Zaradi svoje globoke strasti in pristno pesniškega čustva, ki sta v njem mojstrsko izražena, je velike važnosti ne samo za francosko, ampak za vse svetovno slovstvo.

»Contrat social« (l. 1762.) je poleg Montesquieujevega spisa »Duh zakonov« iz l. 1748. najvažnejši spis politične vsebine vsega 18. veka. Oba moža sta nasprotnika samovladja. Montesquieu se zavzema za parlamentarizem po angleškem vzorcu, Rousseauju pa niti ta nj zadosti svoboden, zato zahteva popolno demokracijo na republikanski podlagi. Vsa oblast gre po njegovem nauku ljudstvu. Ljudstvo je pravi in edini vladar, svoje oblasti ne more na nikogar prenesti, z nikomur deliti in nikdo ne sme te oblasti omejevati. Država je nastala, uči Rousseau, po pogodbi. Ta spis je bil evangelij francoske revolucije. Iz vsake njegove vrste odmeva klic te revolucije: Svoboda, enakost, bratstvo!

Prav tako ogromnega pomena je Rousseaujev spis »Emil ali o vzgoji« iz istega leta, napol roman, napol učna knjiga, sad dolgoletnega premišljevanja. Namen tega spisa je, pokazati vse slabe strani tedanje vzgoje in nasloniti vso vzgojo mladine na naravo. Emil pomeni preobrat v vzgojeslovju, preobrat, ki še danes ni popolnoma izveden.

V 4. knjigi Emila je podal Rousseau tudi svoje nazore o veri, in sicer v slavni »veroizpovedi savojskega vikarja«. Tu se obrača z isto ostroostjo proti prepirljivosti modroslovcev in proti nestrpnosti bogoslovcev. Z enako odločnostjo obsoja materializem, kateremu je snov vse, duh pa nič, proti vernikom v osebnega Boga, katerim je vera samo zadeva razuma in pravnosti, pa tudi proti cerkvenemu nauku o božjem razodetju, ki se mu zdi Boga in človeka nevredno, češ, da Bog ne zahteva vere v dogme, ampak vero srca in da eno razodetje pobija drugo. Zaradi teh nazorov o veri so nastopili proti Emilu i svobodomiselní i cerkveni krogi, katoliški, pa tudi kalvinski. Knjigo so prepovedali in zaplenjene izvide javno sežgali, toda v svobodoljubni Holandski

so se tiskale vedno nove izdaje. Proti piscu je izšlo zaporno povelje, a njegovi zaščitniki so ga rešili.

Od l. 1762. do smrti Rousseau ni našel več miru. Taval je po Švicí in se izogibal svojim nasprotnikom, dokler se nista zanj zavzela pruski kralj Friderik Veliki in angleški lord George Keith. Ta ga je spravil na Angleško. Tam je začel pisati svoje »Confessions« (izpovedi), v katerih opisuje z nezaslišano odkritostjo vse svoje življenje, vsa svoja čustva, dobra, pa tudi slaba dejanja. (Spis je izšel šele po njegovi smrti.) Skrajna razdraženost, občutljivost in nezaupljivost mu tudi na Angleškem niso dale miru in so ga vedno bolj pehale v blaznost. L. 1770. se je vrnil v Pariz. Tam se je preživljal s pisanjem not in dokončal svoje »Izpovedi«. Uboštvo, spori s Terezo in bolezní so rušile njegovo telesno in duševno zdravje vedno bolj.

V maju l. 1778. se je preselil na posestvo markiza de Jirardin. Že se je zdelo, da bo popolnoma okreval, a dne 2. julija 1778. je nenadoma umrl. Rousseau je bil kljub vsem zablodam plemenit mož, učitelj in pridigar idealizma srca, idealizma, ki je še tudi danes vse premalo uveden v življenje.

## Novi žarki

Nemškemu fiziku Paulsonu se je posrečilo navadne katodne žarke, kakršni žare n. pr. iz Coolidgeove katodne cevi, tako modificirati, da je dobil nekakšno povsem novo varianto teh žarkov, ki je izrazito kemičnega učinka. Paulson jih je krstil za kemijske žarke. Ti nastanejo iz navadnih katodnih žarkov tedaj, ako učinkuje nanje močno, vrtilno magnetno polje, podobno tistemu, ki vrti kotve naših električnih motorjev. Pri tem se katodni žarki zvijejo v spiralen snop in so tembolj učinkoviti, čim bolj naglo se ta žarkovni snop vrti okoli svoje osi.

Potom kemijskih žarkov se da iz zrakca pridobivati soliterna kislina. Iz kemičnih sestavin nastaja pod njihovim vplivom suroví kavčuk, kar bo velikanskega pomena za one države, ki nimajo kavčukovih plantaž v kolonijah. Dalje pospešujejo ti žarki kemične procese pri pretvarjanju premoga v tekoče ogljikovodike; petrolej in bencin in omogočajo nove načine proizvodnje umetnih dišav in zdravil.

Pretežne važnosti pa so novi žarki glede na pridobivanje dušikovih spojin. Vodik in dušik se pod obžarjanjem spojata v amoniak, iz zraka pa se tvorijo dušikovi oksidi in soliterna kislina.

Poleg nešteti koristi nam torej novi žarki obetajo tudi novo vrsto emancipacije industrije razstreliv od čilskega solitra, ki ob vojnem času ni vsem državam pri roki.

# EKSOTIČNA INDIJA

J. Hribek

## V bombayskem krematoriju

Indijska vera hinduizem, ki jo uče brahmani, je prava zmes različnih verskih nazorov ter najraznovrstnejših nprav in običajev. Po naukih te vere pride človek, ki je na tem svetu grešil, v čistilišče, t. j. njegova duša se za kazen preseli v kakšno žival. Brahmanska vera ne dovoli, da bi truplo umrlega človeka zakopali v zemljo, marveč določa, da se ima sežgati na grmadi. Vsak vernik je srečen, če ve, da bodo po smrti sežgali njegove ostanke na obrežju svete reke Ganges v Benaresu.

Benares je Mekka pravovernih pristašev brahmanizma. Tisoči umirajočih se dajejo prinesiti sem z vseh koncev indijskega polotoka, da bi na tem mestu v plamenih svetega ognja končali svojo življensko pot. Komur pa ni dano, da bi umrl na svetem mestu, ga sežgo na posebnem sežigališču, kakor jih imajo v vsakem indijskem mestu, da, tudi v večjih vaseh.

Imeli smo priliko videti sežigališče v Bombayju. Je v evropski četrti na obrežju v bližini lepih vil in vrtov, nasičenih s tropično lepoto živopisanih barv. Bil je vroč dan. Že navsezgodaj je solnce silno pripekalo in na višnjem nebu ni bilo niti oblčka. Kamenito obrežje je bilo uprav poplavljenno z ognjem solnčnih žarkov.

Sežigališče nas po vnanjosti ni nič kaj presenetilo.

Takoj pri vходу se nam je bil ponudil starejši Indijec z dolgo, sivo brado, da nas popelje v notranjost kot vodnik. Pristali smo in stopili v pisarno, kjer smo dobili vstopnice, prav za prav vabila k obisku sežigališča.

Prišli smo malo prezgodaj; ni še gorla nobena grmada. Sicer je v teh prostorih od zgodnjega jutra do poznega večera zelo živahno, saj se vsak dan sežge štirideset do petdeset mrličev.

V času raznih epidemij, ki so zlasti med indijskimi domačini kaj pogoste, je ta krematorij premajhen in morajo mrličje sežigati za mestom. Prostor, v katerem v Bombayju sežigajo mrtvece, je omejen z zidom. Na njem so pritrjene železne plošče, ki spominjajo na železno ograjo. Po brahmanskih naukih je tu vhod v paradiz; nu, za naš okus je taka »nebeška veža« preveč nesnažna. Povsod vidiš pepel, koščke lesa, polena, oglje, slamo in škatle vžigalic. Sredi sežigališča teče nekakšen jarek, kamor naj dež odplavlja vso nesnago.

Na tem obsežnem prostoru je razstavljenih šestnajst železnih grmad. Vsaka grmada je zložena iz štirih železnih palic in dveh železnih podložkov, na katere nalagajo polena. V kotu sežigališča je skladišče drv.

Vsaka indijska kasta ima tukaj svojo grmado. Brahmani, ki so najvišji razred indijske družbe, imajo celo posebno stavbo. Ko smo hodili po tem prostoru mrtvih, so se pekoči solnčni žarki odbijali od razgrete železne ograje in je prihajala od zida taka vročina, da smo se morali zateči v senco pod pokrito verando.

Iz daljave se je oglasil trušč. Vodnik nam je pojasnil, da prihaja po ulici pogreb. In zares smo ga čez nekaj časa ugledali. Spredaj so korakali trije godci. Ta je sviral na instrument, ki spominja na našo flavto, oni je tolkel s konci prstov po bobnu, ki ga je imel privezana na jermenu okoli vratu, tretji pa je tolkel z dvema zvoncema, ki ju je imel takisto privezana okoli vratu. Godba je bila tako čudna in tako preprosta, da nas je najprej kar streslo po životu. Igrali so od sile hitro, torej baš narobe kot na pogrebu v naši domovini. Za godci so stopali štirje nosači, ki so nosili na nosilki iz bambusa z rogožino po-

kritega pokojnika. Mrlič je bil zavit v kos tankega blaga. Ni pa bil lehak, zakaj nosače je curkoma oblival pot. Kaj čuda — v taki vročini . . .

Za mrličem so šli žalujoči svojci; nekateri so nosili v roki rdeč dežnik. Vsi so bili bosí.

Bržčas je bil to pogreb kakega reveža. Ljudje, ki so šli za pogrebom, so peči; nekateri so po taktu stresali glave, drugi so krilili z rokami, kdaj pa kdaj pa so zagnali uprav huronski krik in vik. Njih glasovi so bili pretresljivi. A ni bilo čuti ne joka, ne stoka. Zdajci je pel samo en mož, tako da se je zdelo, kakor da bi pel naprej in bi ga drugi le spremljali. Nenadoma so se vsi glasovi spet zlili in spet razšli. Skratka: petja, krika in vika je bilo toliko, da bi se bil lahko mrlič predramil. Sreča za nas, da se je pogreb pred neko grmado ustavil in je množica utihnila.

Velika jata črnih ptičev je pohlepno krožila nad mrličem. Pa so posedli na ograjo in so z očitnim zanimanjem in — umevanjem spremljali pogrebne obrede. Videlo se je, da si nič ne obetajo, zakaj držali so se zelo čmerno. Menda vedo iz izkušnje, da po mrličih ne ostaja nič drugega ko kupček pepela. Ali ti ptiči so navzoči pri slehernem pogrebu in imajo sveto pravico, da sede na ograji in gledajo obred sežiganja.

Sluge, ki so nameščeni v tem krematoriju, so se brž lotili mrliča. Za sežiganje in slačenje mrličev so določeni ljudje iz najnižje kaste; nje člani se ne smejo stikati z ostalimi vrstami prebivalstva. Sluge so najprej položili nosilko tik pred grmado, nato pa so prinesli iz skladovnice drva ter jih naložili na železno grmado. Tudi sorodniki so stopili v skladišče in je vsak prinesel eno ali dve poleni. To je nekaka poslednja čast, ki jo izkazujejo mrliču. Potlej so prijeli sluge mrliča za glavo in noge ter ga položili na polena. Zdaj so spet nanosili nanj polen in šele potem so grmado zažgali.

Ponekod rabijo za zažiganje poseben ogenj, ki ga vzdržuje na sežigališču s to nalogo poverjena rodbina. Za sežiganje brahmanov in bogatih ljudi iz najvišjih kast, ki si lahko kaj takega »privoščijo«, rabijo ogenj iz dišečega santalovega lesa. Ta les se plačuje od sile drago, ker se dovaža po večini iz Avstralije in ker cela plast ljudi živi od trgovine z njim.

Ko se je grmada zažgala, se je izvil najprej sivomodri dim, nato pa je ogenj

veselo zaprasketal in iskre so jele frčati precej visoko. Ostri, koničasti plameni so lizali mrličevo telo. Megleni dim se je počasi dvigal višje in višje in je izginjal pod azurnim nebesom. Ko pa je ogenj prodril k mrličevemu truplu, je jela grmada hitreje goreti in črni dim je vse zavil s svojim žalnim florom. Po zraku se je jel širiti vonj sežganega mesa . . . Sluge so postavili k grmadi luknjičaste železne stene, da se ni ogenj širil dalje.

Okoli gorišča so se pomikale postave napol nagih Indijcev, samih pokojnikovih svojcev in sorodnikov, ki so metali v ogenj peščice riža in razno drugo sadje. Preveč mučno je bilo dihati zrak okoli grmade, zato smo se vrnili na verando. Tja so prišli kmalu tudi pogrebci. Nekateri so se posadili na tu ležeče klade in so se mirno in z očitno slastjo lotili banan in melon, ki so jih bili prinesli s seboj. Drugi so legli na ilovnata tla v verandi in si položili opeko pod glavo. Ostali so s spremljevanjem godcev popevali.

Pod verando je postalo na mah vse veselo. Kmalu bi bili »žalujoči ostali« zaplesali okoli grmade. Sam pogled na Indijce je bil slikovit, ali tega petja smo imeli takoj dovolj. Saj je nastal tak hrup, da se svoje besede nisi slišal. Vse pa je kazalo, da brahmanski verniki zro na posmrtno življenje docela drugače od nas — veselejše.

Tedaj je prispel na sežigališče drugi pogreb. Zopet so bili spredaj godci, ali to pot sta bila dva več. Povedali so nam, da so prinesli šestnajstletnega fanta. Naš vodnik ga je celo imenoval in nam je opisal njegove rodbinske razmere, ko je opazil, da nas to zanima. Nu, kmalu smo uganili, da nas je navihanec potegnil in da si je vso storijo kar lepo izmislil. Ta prebrisanj stavec ima bržčas za vsak dan pripravljeno tako zgodbo — za tuje radovedneže. In najbrž misli, da mu ti verjamejo . . .

Še en sprevod. Na nosilki je ležala žena. Med pogrebci so bile po večini žene. Njih pisane obleke so ljubko žarele na solncu. Rajnko so položili na tla. Ugasle oči s črnimi obrvmi so pričevale, da je bila najbrž mlada, nenavadno zala Indijka. Krog bokov je imela privezано rdečo ruto. Prsi je pokrivala lahna, prozorna tkanina. Na golih rokah in nogah so se lesketale steklene in kovinske zapestnice. V ušesih je imela brončene uhane in v luknjici, ki

je bila zvrtna v nos, je bleščal majhen gumb s poldraguljem.

In zopet nadaljnji sprevod. Na nosiljki so prinesli truplo mladega moža. Takoj za nosači je šla žena, očitvidno vdova. Ko so položili pokojnika na grmado ni spustila niti solze. Stala je pred grmado kakor okamenela — niti zganila se ni. Ko pa so truplo njenega moža objeli plameni, je omedlela in se zrušila na tla. Sorodniki so prinesli vodo in so jo čez nekaj časa spravili k zavesti. Trenutek je še stala pred grmado kakor kip, s povešeno glavo, nato pa je z opotekajočimi koraki krenila s sorodniki vred pod verando.

Nov strahoten pojav. Na sežigališče je prišel oče za mrtvim otrokom. Prinesel je truplo kar na rokah. Z njim so prišli samo trije ljudje.

Številnejši so bili pogrebci, kateri so spremljali h grmadi večnosti ženo, ki je imela okoli vratu bel venec iz rož. Pokojnico so posadili na stolec, ji napol odprli usta in nalili vanje malo vode. To vodo so prinesli iz svete reke Ganges.

Na grmadi, ki je bila prva zažgana, je medtem že zgorelo vse, kar ima zgoreti. Sorodniki človeka, ki je izginil za večno v plamenih, so jeli zbirati preostali pepel, ki so ga nasipali v lončeno žaro ter jo prepevaje in ob spremljevanju godbe odnesli iz sežigališča.

Stisnili smo vodniku napitnico in smo krenili za povorko. Ko smo stopili iz prostorov ognjene smrti, nam je dihnila naproti čista morska sapa. Ali olajšanje je trajalo le malo časa, zakaj solnce nam je žarelo prav nad glavami in njegovj neusmiljeni žarki so se odbijali od vročih kamenitih tal. Na obrežju so

se upogibale od vročine visoke, tanke palme, ki so posamič ali v skupinah obdajale cesto. Na levi strani ceste vidiš dolgo vrsto prekrasnih vil angleških in domačih trgovcev. Balkoni vil so pokriti s cvetočimi vrtnicami. Na oknih vidiš spuščene veternice; za njimi spe bombayski aristokratje na široki postelji in pod prozornim baldahinom. Na ulici ni videti ne enega Evropeca. Čez poldan skoraj vsi beli prebivalci Bombaya počivajo. Le tu in tam šine čez cesto kak napol nagaj Indijec. Bose noge mu težko stopajo po razbeljenem obrežnem pesku.

Pogrebni sprevod z žaro je zavil s ceste po zmernem klancu navzdol k morju. Modrozeleni valovi so togotno in divje butali ob kamenje, ki je štrlelo iz vode. Sedel sem na klopi ob obali in sem motril pogrebce. Že so bredli do pasu po vodi. Tedaici vržejo žaro v morje in mokri živeli volino sprejme človekove telesne ostanke. Tako je bil končan pogreb brahmanskega vernika.

Sedel sem še nekaj časa na klopi in zamišljeno zrl vzburkano morsko površino, opajajoč se z nenavadno lepoto Arabskega morja, ki tvori na tem mestu prekrasen zaliv. Lahak veter mi je kdaj pa kdaj pripodil valove tik pod noge, da so se razbili in razoršili ob zajetnem obrežnem kamenju in se zopet vrnili v morje. Premišljeval sem, ali ni boljše, ako se človeško telo po smrti sežge, namestu da se izročj zemlji, kjer ga nekaj let razkroja vlaga in žro črvi. Čisti živeli — ogenj pretvori telo v pepel. In Indijci vržejo še pepel v čisti živeli — vodo . . .

Pred menoj je valoval večno bučeč ocean z milijoni v njem pokopanih žar.

Bernhard Kellermann

## Kopel v svetih vodah Ganga

Sto tisoč romarjev se je sešlo v tritisočletnem Benaresu.

Čez dva dneva ali tri dni bo praznik luninega mrka. Benares, mesto Hindov, se pripravlja na ta dan zelo svečano. Trume ljudi se vleko skozi ulice; cele občine, cele vasi so tukaj. Poljedelci vodijo žene in deco za roke. Gneča je strašna in opasna.

Romarji se opirajo na dolge palice in so oblečeni v obleke žefranaste barve. Med nie se je pomešalo na tisoče beračev. Benares je namreč tudi mesto be-

račev. V dolgih vrstah posedajo ob cestah in na križiščih ter prosijo vbogajme. Časih dvignejo roko, časih skodellco, zakaj verniki niso vsi enaki; eni jim mečejo novčiče, drugi, posebn preprostejši, jim sipajo riž, ki so ga prinesli z doma za prehrano na božji poti.

Pogled na berače je mnogokrat ostuden. Med njimi jih ni malo, ki so okuženi z lepro. Obraz, roke, noge — vse jim je razglodano, ogrizeno. Rane jim pokrivajo cunjasta oblačila, iz ust pa se sliši molitev: »Šiva... Šiva...« Riž

zarožlja iz peščic dobrotnikov v skodelico. Neredkoma vidiš, kako nosi takega bolnika dvojica med bambusovim trstjem. Berač čepi na deski, ki je privezana na palice in niha sem in tja kakor tehtnica, ki nima ravnovesja.

Sveto mesto Benares je kakor opljuskovano od mogočnih valov verskih množic. Tu srečaš mendikante in saduje, ki so razgaljeni do pasu in namazani s pepelom, dočim so jim obrazi poslikani s kričečimi barvami, lase pa nosijo povezane v štrleč čop na temenu. Kaj pa da so med njimi tudi sleparji; celo mnogo jih je. Ampak še več je tistih, ki so prišli k Gangu iz čistega verskega prepričanja, pošteno in čisto. Prišli so, da bi se okopali v Gangu, da bi pokazali svojim bratom, kako je treba živeti. Posedli so se po stopnicah in zdaj so mirni, nepomični, kakor Buddha. Podplate nog imajo obrnjene navzgor, roke so prekrizali na prsih, pa meditirajo... Iz njihovih ust ne čuješ besede; oči imajo zaprte, da ne vidijo množice, pomikajoče se mimo njih, niti darov, ki so jih prinesle žene in ki leže sedaj ob njihovih nogah. Danes so zamaknjeni in molijo, jutri bodo že izginili nazaj, od koder so prišli.

Vedno gostejše so množice, ki se vale skozi mesto. V tesnih ulicah, ki drže k Zlatemu templju, postane gneča kmalu smrtno nevarna. Zvonovi kličejo, bobni ropočejo. Svečeniki Zlatega templja skušajo v veliki zmešnjavi napraviti red. Brez uspeha seveda. Trop za tropom se izliva iz njega. Sveta žival, sivi bik Nandi pa se mirno sprehaja med deset tisoč, ki se mu spoštljivo umikajo s pota.

Polagoma začno romarji polniti predale stopnic, ki drže od svetišča k reki. Tu leže gati, kopališča s stopnicami in terasami. Mnogo nadstropij jih je, drugo vrh drugega. Zadaž za njimi pa se dvigajo proti nebu palače, maharadž. Vsak hindustanski knez mora namreč imeti svojo palačo v Benaresu. V nji se nastani kadar pride v sveto mesto. In ker segajo tri in štirinadstropne hiše že do nabrežja reke, kipe te palače sedem in osem nadstropij v višino. Tukaj, pri gatih stoje še drugi templji, mali in veliki, v gosti vrsti drug poleg drugega.

Na terasah se zbirajo pevci. Njih hvalnice veljajo Krišnji in Rami. Ljudstvo pobožno in radovedno prisluškuje glasovom položih zborov. Oči so nprte kvišku, obrazi se svetijo. »Krišna, Kriš-

na!« plava od ust do ust. Ta Krišna je tega ljudstva človek-Bog, ki teši tegebe njegovega vsakdanjega življenja, ga ščiti pred nasilji in čuva njegovo živino in polje.

Pevci imajo čela poslikana z rdečimi, rumenimi in sivimi pasovi. Kaj pomeni to? Vsaka barva je znak pripadnosti k tej ali oni verski sekti. Bogovi teh sekt pa so Višnu, Šiva, Rama ali celo strašna Durga, ki zahteva od vernikov živih žrtev v podobi ovac; vsak dan ji morajo darovati vsaj eno žival, da se potolaži.

Za pevci stoje godbeniki, večinoma tolkači na bobnih. In iz množice gladko obrtitih glav se tu in tam dvigne klicar in propovednik, ki poje naprej z močnim glasom. Mogoče je bil predpevec prej trgovec in je hodil po tujih deželah ter trgoval z blagom; sedaj ni več. Izpremenil je poklic. Vdal se je popolnoma religiji in poje na romanjih. Svečeniki pa stoje ob strani in molčijo v templjih. To so Bramini, bogati od ljudskih novčičev, tako ponosni in visoki, da jih ne doseže nihče iz množice. Zgodi se časih izjemoma, da se dotakne občan njihov rok ali njihovega oblačila; takrat bežijo z ulic brž domov v kopel in v preoblačilnico, da se umijejo in preoblečejo. Ponekod v južni Indiji so posebne ulice, po katerih smejo hoditi samo svečeniki, da ne pridejo nikdar v dotik z grešnim ljudstvom.

Poleg vsega tega vidim med množico mnogo stark in starcev. Na jeziku zemlje, ki moli v reko, čepi že tri dni bolna mati s krepkim sinom. Mati umira. Sin jo je prinesel od bogvekod tu sem, da umre v blaženosti. Ves božji dan jo drži na rokah. Starka ni hotela umreti doma — dala se je nesti k Gangu, da se ji življenje sklene ob pogledu na njegove svete vode. Ko sem pozneje prišel tam mimo, sem zvedel, da je sin še dva dneva negoval mater, ki je potem umrla. Izdihnila je v njegovem naročju in on jo je sežgal na grmadi kakor predpisujejo verski običaji v teh krajih.

Neskončno daleč teče in se blešči Ganges. Mrak se gosti in zasipa pokrajino, valovi pa nosijo s seboj rože, male in velike cvetove ter lučke. Vodna površina se zdi kakor zvezdnato nebo. Na tisoče lučk žari vsenaokoli. Zvezde sijajo zgoraj in spodaj...

Nastala je noč. Mesec se je dvignil na obzorju. Sto tisoč oči se je uprlo v nje-

gov sij. Zagorele so tudi električne lučice nad terasami.

Na vseh stopnicah gomazi telo ob telesu, glava ob glavi. Verige so dolge cele kilometre. Verniki so odeti v zelena, rumena in siva prozorna oblačila. Če bi videl toliko ljudi zgnetenih na tako tesnem prostoru v Evropi ali Ameriki, bi mislil, da gledajo rvače. Ampak v Indiji so te stvari drugačne. Tu iščejo ljudje uteh v veri in verovanju. Kakor tukaj sto tisoč mož in žena, tako se koplje sedaj vzdolž celega Ganga na milijone ljudskih bitij. Vsi so se danes postili, vsi hočejo v vodo, da se operejo duševno in očistijo telesno čim nastane lunin mrk.

Vedno višje se pomika srebrni potnik na nebu. In hipoma se pojavi na južnem robu višnjevkasta meglica. Množice se zganejo, obstanejo. Zdi se, kakor bi udarjalo morje ob bregove. Gore ljudstev se premikajo, plazovi se trgajo od njih, vse dere k reki — konci so udarili skupaj. Valovi svete reke že božajo telesa vernikov.

Naval ljudi je velikanski. Vse se potaplja pod vodo, kriči, vpije in moli. Redarstvo ima težko delo, da vzdržuje red. Verska ekstaza je priklopela do vrhunca in grozi s katastrofo. V Hadwariju ob Gangu je samo eno leto ob tem dogodku utonilo nad 400 oseb.

V reki so zabite bambusove palice, ki označujejo nekakšno mejo, katere ne smeš prestopiti. A kdo se pokori temu! Nihče. Na reki križarijo čolni, policija pa dela red na kopnem s pomoč-

jo 2000 dijakov. Složno skušajo reditelji zmanjšati nevarnost in potiskajo množice v stran ter jih drže nazaj, da jim ne planejo hkrati v vodo.

Med kopalci je staro in mlado. Nekaterim je dovolj, če se potope trikrat v vodo, drugi ponove to deset in celo dvajsetkrat. Mladina pomaga starcem in stankam. Sedemdeset in osemdesetletni ljudje se kopajo z neopisno naslodo. Videl pa sem tudi 90 in 100 letne mumije, ki so za vsako ceno silli v valove. Držali so se za roke, se potapljali in lezli mukoma nazaj na suho. Mnoge so morali naravnost iztrgavati valovom, da jih niso požrli.

Mesec se je še bolj zasenčil in tudi Ganges je postal mrkejši. Število kopalcev neprestano narašča. Nov val romarjev se vali po stopnicah navzdol in čaka, da pride vrsta nanje. Gneča je strahovita. Polna je reka, polno nabrežje, polne so ulice v Benaresu. Vse hoče v valove. In kdor utegne, še počaka, da lunin mrk mine in se svete vode zopet zablščijo. Takrat plane ponovno v vodo, da bo njegovo zasluženje večje.

Daleč doli ob reki pa se kade sežigališča. Tam končujejo vsi, ki so umrli na romanju. Jutri bo Ganges vrgel zopet toliko mrličev na suho. Sežgali jih bodo. In njihov pepel bodo odnesli valovi svete reke neznanokam naprej...

o o o

---

## Današnja umetniška priloga

Današnji številki smo priložili reprodukcijo fotografije prof. J. Ravnika «Logarska dolina». Ta idiličen, prekrasni kotichek je dobro znan vsem, ki so imeli priliko prehoditi Savinjske planine ali ki poznajo Savinjsko dolino.

---

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrtletno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 lir, četrtletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke, ČESKOSLOVASKA mesečno 4 krone, AVSTRIJA mesečno 63 grošev. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

---

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za «Narodno tiskarno d. d.» kot tiskarnarja Fran Jezeršek, — Vsi v Ljubljani.



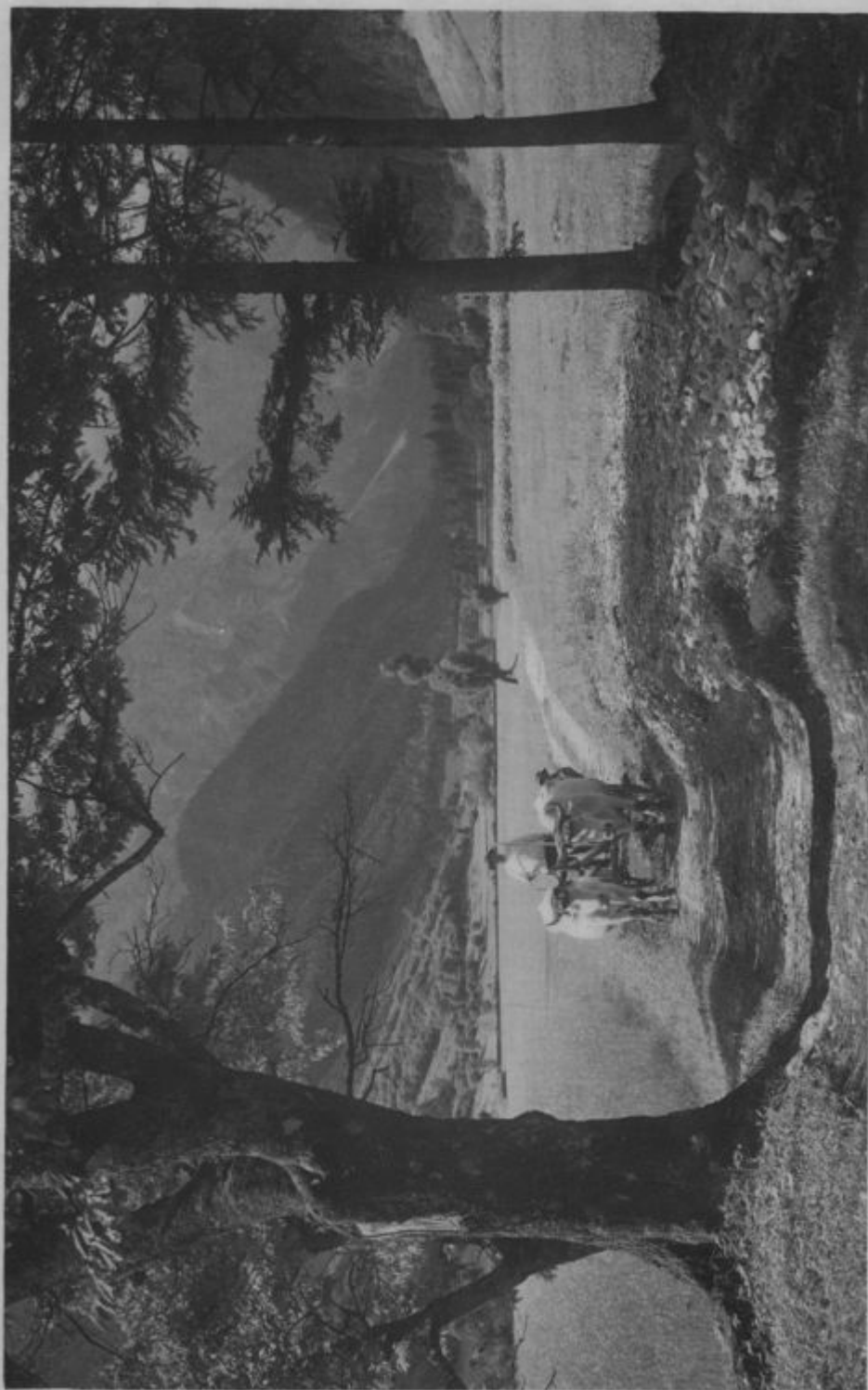


Foto Janko Ravnik

Logarska dolina